

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hanna Myhrman

När kroppen inte kan göra motstånd
Om synen på våldtäktsoffret i relation till hanteringen av
frozen fright i svensk rätt

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: period 1 VT2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1. Bakgrund	6
1.2. Syfte och frågeställningar	7
1.3. Avgränsningar	8
1.4. Metod, material och perspektiv	8
1.5. Begrepp och definitioner	10
1.6. Forskningsläge	11
1.7. Disposition	12
2 VÅLDTÄKT OCH BROTTSOFFRET	13
2.1 Brottsoffret och brottsofferperspektivet	13
2.2 Offers reaktion vid ett övergrepp	16
2.2.1 Tonic immobility	16
2.2.2 Studier på tonic immobility i samband med våldtäkt	17
2.2.2.1 Internationella studier om våldtäktsoffers reaktion	18
2.2.2.2 Studier i Sverige om våldtäktsoffers reaktion	19
3 GÄLLANDE RÄTT AVSEENDE VÅLDTÄKT	20
3.1 Förutsättningar för straffbarhet	20
3.1.1 Otillåten gärning	20
3.1.1.1 Särskilt om ansvarsfrihetsgrunden samtycke	21
3.1.2 Personligt ansvar	22
3.1.2.1 Uppsåt	22
3.2 Beviskrav	23
3.3 Bakgrund till den nuvarande våldtäktsregleringen	24
3.3.1 2005 års sexualbrottsreform	24
3.3.2 2013 års lagändringar	26

3.3.3 Särskilt om samtyckesdiskussionen	27
3.4 Våldtäktsbestämmelsen 6 kap. 1 § BrB	28
3.4.1 Samlag eller sexuell handling	28
3.4.2 Misshandel eller annat våld eller hot	29
3.4.3 Tvång	29
3.4.4 Otillbörligt utnyttjande av någons särskilt utsatta situation	30
3.4.5 Allvarlig rädsla	31
3.5 Europadomstolens dom M.C. mot Bulgarien	31
3.6 Förslag till ny sexualbrottslagstiftning	33
3.6.1 Bristande frivillighet	33
3.6.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck	34
3.6.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse	35
3.6.3.1. Våld eller hot	36
3.6.3.2 Otillbörligt utnyttjande av att en person befunnit sig i en särskilt utsatt situation	36
3.6.4 Oaktsamhetsansvar för sexualbrott	37
3.7 Problemområden med gällande rätt avseende våldtäkt	38
3.7.1 Offrets trovärdighet	38
3.7.2 Brottsubriceringen	39
3.7.3 Brottsoffrets viljeuttryck	41
3.7.4 Bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation	42
3.7.5 Uppsåtsbedömningen	43
4 GRANSKNING AV RÄTTSTILLÄMPNINGEN	44
4.1 Offrets trovärdighet	45
4.2 Brottsubriceringen	49
4.3 Brottsoffrets viljeuttryck	51
4.4 Bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation	53
4.5 Uppsåtsbedömningen	57
5 ANALYS	60
5.1 Synen på brottsoffret vid en våldtäkt	60
5.2 Förslag på en samtyckesbaserad lagstiftning	61
5.2.1 Begreppsbildning	62
5.2.2 Bristande frivillighet	62
5.2.3 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck	63
5.3 Uppsåt och oaktsamhet	65

6 SLUTSATS	66
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	68
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	72

Summary

A recently published study from Stockholm South General Hospital Emergency Clinic for Rape Victims shows that 70 per cent of the questioned victims had experienced a state of frozen fright during the rape. Frozen fright means a diminished or absent volitional movement accompanied by diminished vocal capacity in response to a traumatic event. The purpose of this thesis is to examine the perceptions of the rape victim in relation to how Swedish criminal law deals with rape cases where the victim has not resisted because of fear and thereafter determine whether the dealing is satisfying from a victim's perspective.

The essay describes the deeply rooted perceptions about how an ideal crime victim should react, act and behave before, during and after a sexual abuse. That the victim does not know the perpetrator and that the woman desperately defends herself, even at the risk of her own life are, among other things, perceptions of an ideal rape victim. The perceptions may risk to influence the formulation and application of the rape regulation.

The Swedish criminal law is governing rape in Chapter 6, article 1. The first clause of the article enacts criminal liability for the person who forces a sexual act by threat or violence. The victim does not need to make any physical resistance but in order to prove force it makes it easier if evidence can show of a resistance or protest. The second clause of the article enacts criminal liability for the person who executes a sexual act when the victim is in a particularly exposed situation. A rape victim who experiences a frozen fright is considered to be in a particularly vulnerable situation due to grave fear. The paper also contains an analysis of the application of law. It appears that in the formulation and application of law there are some problems. From a victim's perspective it is problematic during the judging of the victim's credibility, the crime classification, how the victim's will is expressed, the perpetrator's intention and the evaluation of grave fear and particular exposed situation. The problems in these areas are largely based on the perceptions of how an ideal crime victim should react and act during a sexual assault.

As a part of the examination of the legal position of rape and rape victims the paper also study the bill from 2016 to change the sexual criminal law. The bill proposes that the rape regulation will be based on an affirmative consent and a criminal negligence. The essay discusses the problems with the current legal position, the perceptions of a victim and the bill to determine if the new rape regulation satisfies the victim in a more satisfying manner. Even though it is a long process to change deep-rooted perceptions about the ideal crime victim the bill is one step in the right direction as it better satisfies the victim of a rape.

Sammanfattning

En nyligen utgiven studie från Södersjukhusets Akutmottagning för våldtagna visar att 70 procent av de tillfrågade våldtäktsoffren hade hamnat i ett tillstånd av frozen fright under övergreppet. Att ett offer hamnar i ett frystillstånd innebär att förmågan att röra sig eller ge ljud ifrån sig minskas eller försvinner helt eftersom offrets utsätts för en traumatisk upplevelse. Denna uppsats syftar till att undersöka synen på våldtäktsoffret i relation till hur straffrätten hanterar våldtäktsfall där offret inte gjort något motstånd på grund av allvarlig rädsla samt avgöra om hanteringen är tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv.

Uppsatsen beskriver hur det finns djupt rotade föreställningar om hur ett idealbrottsoffer bör reagera, agera och bete sig före, under och efter ett övergrepp. Föreställningar om det ideala våldtäktsoffret är bland annat att offret inte känner den misstänkta och att kvinnan desperat ska försvara sig till varje pris, även med risk för hennes eget liv. Föreställningarna om att ett visst brottsoffer åsyftas kan riskera att påverka utformningen och tillämpningen av våldtäktsregleringen.

Inom svensk rätt regleras våldtäkt straffrättsligt i 6 kap. 1 § BrB. Bestämmelsens första stycke föreskriver straffansvar för den som tilltvingar sig en sexuell handling genom hot eller våld. För att påvisa tvång krävs det inte att offret gjort något fysiskt motstånd, men det underlättar ur ett bevishänseende om det går att visa motstånd eller protester. Bestämmelsens andra stycke föreskriver straffansvar för den som genomför en sexuell handling genom att otillbörligt utnyttja att offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Offer som hamnat i ett frozen fright-tillstånd anses befinna sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Det finns således i gällande rätt ett skydd för brottsoffer som agerat passivt på grund av allvarlig rädsla. Uppsatsen innehåller även en rättsfallsgranskning avseende hanteringen av passiva våldtäktsoffer. Efter att rättsläget fastställts genom gällande rätt och dess tillämpning framgår det att det finns en del problem ur ett brottsofferperspektiv vid bedömningen av offrets trovärdighet, brottsrubriceringen, brottsoffrets viljeuttryck, uppsåtsbedömningen samt bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation. Problemområdena bottnar till stor del i föreställningar om hur ett idealbrottsoffer ska reagera och agera vid ett övergrepp.

Som en del av rättsläget avseende våldtäkt redogör uppsatsen även för det nya förslaget om att förändra sexualbrottslagstiftningen som lämnades över till regeringen hösten 2016. Det nya förslaget föreslår att brottsförutsättningarna tvång och våld ska ersättas med straffansvar vid bristande frivillighet samt ett oaktsamhetsansvar vid våldtäkt. I analysen diskuteras problemområdena med nuvarande rättsläge, synen på brottsoffret samt förslaget på en ny sexualbrottslagstiftning för att utröna om det på ett mer tillfredsställande sätt tillgodoser brottsoffret. Efter analysen dras slutsatsen att det är en

långdragen process att förändra djupt rotade föreställningar om ett idealt brottsoffer, men att det nya förslaget är ett steg i rätt riktning eftersom det på ett bättre sätt tillgodoser brottsoffret.

Förord

Två av mina närmsta vänner tillhör tyvärr den sorgliga statistik av unga kvinnor som blivit våldtagna. Jag har tillsammans med dem ägnat många timmar åt att prata och bearbeta deras upplevelse av övergreppen. Båda mina vänner beskrev det som mycket jobbigt att de inte gjort motstånd under tiden övergreppet fortgick. Jag ser dessa kvinnor som otroligt starka och modiga och till en början hade jag därför svårt att förstå att just dessa kvinnor inte kunnat göra motstånd. När jag långt senare, i slutet av min juristutbildning, fick höra talas om begreppet frozen fright kunde jag lättare förstå vad mina vänner gått igenom när de båda beskrivit att de inte kunnat göra motstånd för att kroppen frös. Det var i samband med detta som idén till denna uppsats föddes.

Arbetet med denna uppsats har genomsträvt av en stor frustration. En frustration över uppsatsämnets aktualitet, en frustration över det material jag tagit del av och en frustration över att jag insett att jag, genom att jag själv hade svårt att förstå att mina vänner inte gjort motstånd, till viss del själv har föreställningar om våldtäktsbrottet, brottsoffret och förövaren. Jag vill med denna uppsats sträcka mig längre än att bara efter nio terminer på sedvanligt vis avsluta med ett examensarbete. Med denna uppsats vill jag uppmärksamma alla de starka, modiga och fantastiska kvinnor som riskerar att falla offer för mina, dina och samhällets föreställningar om ett idealt brottsoffer vid en våldtäkt.

Slutligen vill jag även rikta ett stort tack till min handledare Ulrika Andersson som bidragit med värdefulla tips och råd under arbetets gång. Jag vill även passa på att tacka alla nära och kära som funnits där i vått och torrt och som varit en ständig källa till ny energi. Tack!

Ängelholm, maj 2017

Hanna Myhrman

Förkortningar

a.a.	Anfört arbete
BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
f.	Följande sida
ff.	Följande sidor
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
ICSOR	International Conference of the Survivors of Rape
Jfr.	Jämför
kap.	Kapitel
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RFSU	Riksförbundet för sexuell upplysning
SOU	Statens offentliga utredningar
st.	Stycke
U.S.	United States of America
Uppl.	Upplaga
Vol.	Volym

1 Inledning

”Jag hade en föreställning om hur jag skulle slåss och göra motstånd men istället frös jag till is. Jag bara låg där och väntade på att det skulle ta slut. Efteråt mådde jag väldigt dåligt över min reaktion och kunde inte alls identifiera mig med mitt eget agerande.”

Sofia, 23 år, om hur hon reagerade och agerade när hon utsattes för en våldtäkt vid 21 års ålder.¹

”När det hände blev jag väldigt chockad och jag kunde inte göra någonting. Det var som om hela min kropp stängde av. Till slut fick jag kraft att sparka mig loss.”

Josefin, 24 år, om hur hon reagerade och agerade när hon utsattes för en våldtäkt vid 15 års ålder.²

1.1 Bakgrund

Debatten kring våldtäkt har pågått under lång tid och har bland annat omfattat den straffrättsliga regleringen och en samtyckesdebatt. Den främsta kritiken som framförts är om lagstiftningens betoning på tvång genom hot eller våld innebär att den enskilde inte får ett tillräckligt gott skydd vid sex som sker utan samtycke.³ Tillsammans med lagstiftningens fokus på tvång genom hot eller våld har det länge funnits föreställningar om kvinnans sexualitet som passiv och kvinnor som sexuellt tillgängliga. Dessa föreställningar har lett till att en central fråga vid den rättsliga bedömningen ofta har varit offrets motstånd. Trots att det genom 1984 års ändringar i Brottsbalken (1962:700)⁴ påpekades att kvinnans beteende inte ska påverka domen har forskning visat att fokus under en rättegång ändå har hamnat på offrets och förövarens beteende före brottet. Även faktorer såsom kvinnans utseende, beteende, trovärdighet, ålder, sociala status och sexuella status har tagits upp i den rättsliga bedömningen.⁵

---

¹ Intervju med våldtäktsoffret Sofia, 2017-01-21. Namnet är fiktivt.

² Intervju med våldtäktsoffret Josefine, 2017-01-27. Namnet är fiktivt.

³ Asp, Petter, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv, Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt*, Utdrag ur NCK-

² Intervju med våldtäktsoffret Josefine, 2017-01-27. Namnet är fiktivt.

³ Asp, Petter, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv, Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt*, Utdrag ur NCK-Rapport 2010:02/ISSN 1654-7195, s. 3ff.

⁴ Fortsättningsvis benämnd BrB.

⁵ <http://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sexuellt-vald/sexuellt-vald/>

Eftersom ett våldtäktsoffers beteende har fått betydelse i den rättsliga bedömningen blir den nyligen utgivna studien "*Tonic immobility during rape*", från Södersjukhusets Akutmottagning för våldtagna särskilt relevant. Studien visar att 70 procent av 298 tillfrågade våldtäktsoffer hamnat i ett frystillstånd, frozen fright, där de agerat passivt och varit oförmögna att göra motstånd under tiden de utsattes för våldtäkten.⁶

I 6 kap. 1 § BrB föreskrivs straffansvar för våldtäkt för den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag. Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling jämförbar med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation. Enligt förarbetena kan *allvarlig rädsla* omfatta situationer där offret hamnar i ett tillstånd av frozen fright, där offret exempelvis blir paralyserad av skräck och därför möter övergreppet med passivitet.⁷

Mot bakgrund av det ovannämnda väcks frågor kring om nuvarande lagstiftning och dess tillämpning, med utgångspunkt i tvång, på ett tillfredsställande sätt hanterar våldtäktsoffer som varit passiva på grund av allvarlig rädsla. Dessutom blir det relevant att utröna vilka föreställningar som finns kring ett idealt våldtäktsoffer och hur detta påverkar den rättsliga bedömningen. År 2016 överlämnade 2014 års sexualbrottskommitté ett förslag om att förändra sexualbrottslagstiftningen genom att slopa kravet på tvång genom hot eller våld och istället utgå från om det funnits en frivillighet till den sexuella handlingen.⁸ Det bör därmed diskuteras om lagförslaget om en ny sexualbrottslagstiftning på bättre sätt än nuvarande rätt skulle tillgodose brottsoffret.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att undersöka synen på våldtäktsoffret i relation till hur straffrätten hanterar våldtäktsfall där offret inte gjort något motstånd på grund av allvarlig rädsla samt avgöra om hanteringen är tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv.

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

- Vilka föreställningar finns det kring brottsoffret i en våldtäktssituation?
- Vad innebär det fysiska tillståndet frozen fright?
- Hur är gällande rätt utformad för situationer där våldtäktsoffer inte gjort motstånd på grund av allvarlig rädsla?

---

⁶ Tiihonen Möller, Anna, Söndergaard, Hans-Peter, Helström, Lotti: *Tonic immobility during rape*, Department of Clinical Science and Education, Karolinska institutet, Sweden.

⁷ Prop. 2012/13:111 s. 112f.

⁸ SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten.

- Hur bedömer rättstillämparen situationer där våldtäktsoffer inte gjort motstånd på grund av allvarlig rädsla?
- Finns det behov ur ett brottsofferperspektiv att förändra rättsläget för passiva våldtäktsoffer utifrån synen på våldtäktsoffer och lagförslaget av 2014 års sexualbrottskommitté?

1.3 Avgränsningar

Med anledning av uppsatsens ämnesval är några avgränsningar nödvändiga. Vid fastställandet av innebörden av det fysiska tillståndet *frozen fright* används internationella studier på ämnet. Vid redovisningen av studierna lyfts endast en sammanfattning av resultatet fram på grund av utrymmesskäl. Metod, mätinstrument och övrig deskriptiv data återges därmed inte.

Vid presentationen av gällande rätt återfinns en bakgrund till den nuvarande våldtäktsregleringen. Uppsatsen berör endast 2005 års reform och 2013 års lagändringar. Lagändringarna lyfts fram för att ge en djupare förståelse kring framväxten, utformningen och syftet med gällande våldtäktsbestämmelse. Framställningen av regleringen kring våldtäkt har sin utgångspunkt i rekvisitet om särskilt utsatt situation vid allvarlig rädsla och dess förhållande till våld och tvång. Därmed presenteras endast första och andra stycket i våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 § BrB. Vid redogörelsen av första och andra stycket utelämnas en närmre genomgång om typen av sexuell handling eller de andra omständigheterna som omfattas av rekvisitet särskilt utsatt situation. Övergreppen som analyseras är sådana mellan ett offer och en gärningsman. Så kallade gruppvåldtäkter, med flera parter inblandade, kommer därmed inte att beröras.

Uppsatsen belyser genomgående synen på våldtäktsoffret och offrets passivitet på grund av allvarliga rädsla. Sökningar i rättsfall, artiklar och förarbeten har därmed begränsats till sökorden *rape/våldtäkt*, *allvarlig rädsla*, *frozen fright* eller *tonic immobility*. Sökmetoden kan medföra att det kan förekomma rättsfall där offret agerat passivt på grund av allvarlig rädsla utan att ovannämnda begrepp har använts i domskälen. I mån av utrymme kommer dock inte dessa rättsfall att kunna analyseras inom ramen för denna uppsats.

1.4 Metod, material och perspektiv

Uppsatsen inleds med citat hämtade från intervjuer med två våldtäktsoffer som genomförts i anslutning till arbetet med denna uppsats. Uppsatsen har inte en kvalitativ intervjustudie⁹ som huvudmetod, utan de kvalitativa intervjuerna används endast för att få en inblick i

⁹ Jfr. Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014, s. 173.

brottsoffrets perspektiv av ett frystillstånd vid ett sexuellt övergrepp. I övrigt används varken materialet från intervjuerna eller kvalitativa intervjuer i övrigt i den fortsatta framställningen.

Uppsatsens andra kapitel innehåller en redogörelse för våldtäkt, synen på brottsoffret och våldtäktsoffrets agerande vid frozen fright. För att besvara frågeställningarna om synen på brottsoffret och innebörden av det fysiska tillståndet frozen fright används en *deskriptiv metod*. Materialet som används är doktrin, artiklar och studier inom medicin och psykologi. Artiklarna om frozen fright har hittats via LUBsearch via sökorden ”frozen fright + rape”, vilket gav en sökträff, samt ”tonic immobility + rape”, vilket gav 14 sökträffar. Inom ramen för denna uppsats redovisas fyra av de 15 publicerade internationella artiklarna.¹⁰ De utvalda internationella studierna publicerades år 1976, 1993, 2008 och 2014. Urvalet har gjorts efter de mest omfattande och relevanta studier för denna uppsats samt även sett till publiceringsår för att tydliggöra att begreppet varit känt under en lång tid. De rättsliga artiklarna om synen på våldtäktsoffer har hittats via sökorden ”frozen fright + rape” på HeinOnline och i databasen Law Journal Library. Därefter har artiklarna sorterats efter ämnesområdena Criminal Law and Procedure och Criminal Justice. Sökningen resulterade i fem tillgängliga artiklar som berör frozen fright vid våldtäkt och/eller synen på våldtäktsoffret.¹¹

För att uppfylla uppsatsens syfte krävs att rättsläget avseende våldtäkt fastställs. En traditionell *rättsdogmatisk metod* används för att beskriva gällande rätt. Metoden medför ett användande av rättskälleläran, vilket innebär den hierarkiska ordningen av lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och juridisk doktrin.¹² I beskrivningen av gällande rätt är våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 § BrB med dess förarbeten central. I samband med fastställandet av gällande rätt belyses även förutsättningar för straffbarhet som främst

---

¹⁰ Sökträffar per 2017-03-27 kl. 13.10. Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C.: *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*. Journal of Interpersonal Violence, 8(1), 1993, s.109-114, Symonds, M. *The rape victim: Psychological patterns of response*. American Journal of Psychoanalysis, Vol. 36, Issue 1, 1976, s. 27-34, TeBockhorst, SF, O'Halloran, MS, Nylene, BN; *Tonic Immobility Among Survivors of Sexual Assault*, Department of Counseling Psychology, University of Northern Colorado, Educational Pub. Foundation of the American Psychological Association, Psychological Trauma: Theory, Research, Practice And Policy [Psychol Trauma] 2015; Vol. 7 (2), Date of Electronic Publication: 2014 Oct 06, s. 171-178, Bovin, Michelle J, Jager-Hyman, Shari, Gold, Sari D, Marx, Brian P, Sloan, Denise M: *Tonic Immobility Mediates the Influence of Peritraumatic Fear and Perceived Inescapability on Posttraumatic Stress Symptom Severity Among Sexual Assault Survivors*. Journal of Traumatic Stress, Vol. 21, No. 4, 2008, s. 402-409.

¹¹ Sökträffar per 2017-04-22 kl. 11.15. Griffiths, Gary L: *Psychological Factors: The Overlooked Evidence in Rape Investigations*, FBI Law Enforcement Bulletin, Vol. 54, Issue 4, 1985, s. 8-15, Ferzan, Kimberly Kessler: *Consent, Culpability, and the Law of Rape*, Ohio State Journal of Criminal Law, Vol. 13, Issue 2, 2016, s. 397-440, Rumney, Philip N. S, van der Bijl, Charnelle: *Rape, Attitudes, and Law Enforcement in South Africa*, New Criminal Law Review, Vol. 13, Issue 4, 2010, s. 826-840, Anderson, Michelle J.: *Diminishing the Legal Impact of Negative Social Attitudes toward Acquaintance Rape Victims*, New Criminal Law Review, Vol. 13, Issue 4, 2010, s. 644-664, Tuerkheimer, Deborah: *Affirmative Consent*, Ohio State Journal of Criminal Law, Vol. 13, Issue 2, 2016, s. 441-468.

¹² Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21.

återfunnits via juridisk doktrin. Även ett avsnitt om beviskrav vid sexualbrott redovisas där material återfunnits i juridisk doktrin och praxis.

Som en del av fastställandet av rättsläget presenteras gällande rätt och rättstillämpningen samt även det nya lagförslaget som har presenterats i SOU 2016:60 *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*. Utgångspunkten för utredningen av rättsläget är att identifiera och diskutera problem ur ett brottsofferperspektiv som finns med nuvarande lagstiftning och rättstillämpning. Problemområdena fastställs genom att anlägga ett genomgående kritiskt brottsofferperspektiv. Synen på brottsoffret och det som utgör grunden för det kritiska perspektivet tydliggörs närmre i kapitel 2. Innebörden av perspektivet fastslås med hjälp av juridisk doktrin.

I den avslutande analysen anläggs ett kritiskt *de lege ferende*-perspektiv. Perspektivet innebär ”den lag som bör göras” och inriktar sig på en önskan om hur framtida rättsreglerna bör vara ur ett visst anseende.¹³ Anseendet som ligger till grund för denna uppsats är hur rättsreglerna och dess tillämpning bör vara för att vara tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv. I samband med denna analys diskuteras om lagförslaget av 2014 års sexualbrottskommitté, om en förändrad sexualbrottslagstiftning, kan lösa några av bristerna med nuvarande rättsläge.

1.5 Begrepp och definitioner

I uppsatsen används genomgående följande begrepp synonymt för att beskriva det paralyserade tillstånd som ett våldtäktsoffer kan hamna i: *frystillstånd*, *frozen fright* samt *tonic immobility*. Definitionen av tonic immobility är en minskad eller en avsaknad av förmågan att röra sig och ge ljud ifrån sig när någon utsätts för en traumatisk upplevelse¹⁴, vilket tydliggörs närmre i kapitel 2.

Våldtäkt, *sexuell handling* och *övergrepp* används synonymt i denna uppsats för att beskriva det sexuella övergreppet. *Offret*, *målsägande* och *den utsatta* används för att beskriva våldtäktsoffret. För personen som utför våldtäkten används *förövaren*, *den tilltalade* och *gärningsmannen*. Uppsatsens framställning utgår inte ifrån ett allomfattande könsneutralt förhållningssätt. Föreställningar om våldtäktsoffret och diskussionen om problemområden med rättsläget bygger till stor del på kvinnan som offer och mannen som förövaren, eftersom det till största del är män som utsätter kvinnor för sexuella övergrepp.¹⁵ Vid den genomgående diskussionen om rättslägets brister ur ett brottsofferperspektiv används *brister*, *problem* och *problemområden* synonymt.

¹³ Melin, Stefan, *Juridikens begrepp*, 5. utök. uppl., Iustus, Uppsala, 2012, s. 95.

¹⁴ Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C.: *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*. Journal of Interpersonal Violence, 8(1), 1993, s.109-114.

¹⁵ <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html#>

1.6 Forskningsläge

Frozen fright eller tonic immobility i samband med våldsbrott och våldtäkt har varit känt länge inom den medicinska och psykologiska forskningen, vilket framkommit i ett flertal publicerade vetenskapliga artiklar. De fyra utvalda studierna för denna uppsats har publicerats i Journal of Traumatic Stress, Journal of Interpersonal violence, American Journal of Psychoanalysis samt Foundation of the American Psychological Association. Den svenska studien, ”*Tonic immobility during rape*”, har genomförts men har ännu inte publicerats i någon vetenskaplig tidskrift.¹⁶

Rättsligt har frozen fright-tillståndet berörts internationellt i olika artiklar. De två juridiska artiklar som återges i denna uppsats har publicerats i New Criminal Law Review. Eftersom denna uppsats i huvudsak berör hur våldtäktsoffer och frozen fright hanteras i svensk rätt används de internationella artiklarna endast för att ge ett bredare perspektiv på synen på våldtäktsoffer och frozen fright.

I Sverige uppmärksammades kvinnors frystillstånd vid våldtäkt rättsligt i samband med sexualbrottsutredningen 1998 som presenterades i SOU 2001:14 *Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor*. I utredningen redogjordes för hur offer för sexuella övergrepp reagerat utefter att material inhämtats från forskare med anknytning till RFSU-kliniken i Stockholm. Av utredningen framgick det att oavsett på vilket sätt våldtäkten hade skett angav i princip samtliga utsatta kvinnor att de hade uppfattat gärningsmannen som farlig och att de hade upplevt en stark rädsla. Ofta hade kvinnorna fruktat för sina liv trots att gärningsmannen inte hade hotat dem till livet. Utredningen beskrev dessutom att kvinnorna hade olika försvarsstrategier kopplat till den starka rädslan, både verbala och fysiska. Att många kvinnor inte hade kunnat göra något motstånd under övergreppet, eftersom de varit paralyserade av skräck, lyftes fram som en strategi för att överleva själva kränkningen och skräcken.¹⁷ Offer som inte förmår eller vågar göra motstånd beaktade regeringen därefter inför 2005 års lagändringar.¹⁸ Sedan förekom begreppet i förarbetena inför 2013 års lagändringar. Brottsoffermyndigheten har även genomfört utbildningar inom rättsväsendet för att öka kunskapen om sexualbrottsoffers reaktioner och vanliga symptom.¹⁹

I övrigt saknas det inom svensk rätt juridisk litteratur, artiklar och analyser som enbart behandlar tillståndet frozen fright. Det saknas i synnerhet rättsfallstudier kring tillämpningen och hanteringen av våldtäktsoffer som hamnat i ett frystillstånd och inte gjort motstånd som denna uppsats ämnar beröra.

---

¹⁶ Enligt uppgift per mejl 2017-04-23 av Anna Tiihonen Möller, Biträdande överläkare, ledningsansvarig läkare Akutmottagningen för våldtagna, Kvinnokliniken, Södersjukhuset och ansvarig för studien, är sista omarbetade manuskriptformen inskickat till tidskrift för publicering.

¹⁷ SOU 2001:14 s. 88ff.

¹⁸ Prop. 2004/05:45 s. 43.

¹⁹ Tidningen Brottsoffer, Brottsofferjourens riksförbund, nr 1/2009, s. 17.

1.7 Disposition

Efter att inledningen behandlats presenteras kapitel två om våldtäkt och brottsoffret. I kapitlet behandlas statistik över våldtäktsbrottet och en presentation av våldtäktsoffret. I samband med redogörelsen av brottsoffret fastslås uppsatsens brottsofferperspektiv och en beskrivning av föreställningarna om det ideala brottsoffret. Kapitel två avslutas med en framställning av internationella och svenska studier om innebörden av tillståndet frozen fright.

I uppsatsens tredje och fjärde kapitel fastställs rättsläget avseende våldtäkt och offer som inte gjort något motstånd genom en undersökning av gällande rätt och rättstillämpningen. Kapitel tre inleds med en genomgång av de grundläggande förutsättningarna för straffbarhet och beviskravet vid sexualbrott för att därefter presentera våldtäktsbestämmelsen, 6 kap. 1 § BrB. I samband med våldtäktsbestämmelsen redovisas även bakgrunden till dagens lagstiftning, där debatten kring tvång och samtycke särskilt belyses. Gällande rätt presenteras genom en genomgång av de relevanta rekvisiten i våldtäktsbestämmelsen och internationella åtaganden som kan påverka gällande rätt. Kapitlet innehåller även en sammanställning av relevanta delar av lagförslaget om en ny sexualbrottslagstiftning. Kapitel tre avslutas med ett avsnitt där problemområden med gällande rätt ur ett brottsofferperspektiv identifieras och diskuteras. Uppsatsens fjärde kapitel innehåller en rättsfallsgranskning av 15 hovrättsdomar där frozen fright har diskuterats av domstolen. I rättsfallen granskas och diskuteras domstolens hantering av de problemområden som uppmärksammats i tredje kapitlet.

I uppsatsens avslutande del analyseras gällande rätt och rättstillämpningen ytterligare utifrån ett brottsofferperspektiv för att utröna om rättsläget är tillfredsställande för brottsoffer som varit passiva. Till stöd för denna analys ligger det nya lagförslaget för att, ur ett *de lege ferenda*-perspektiv, jämföra om dagens rättsläge borde förändras för att vara mer tillfredsställande för brottsoffer. Analysen avslutas i det sjätte kapitlet med en slutsats om behoven av en förändrad lagstiftning.

2 Våldtäkt och brottsoffret

Statistik från Brottförebyggande rådet visar att det under år 2015 anmäldes 18 100 sexualbrott, vilka 5 920 av dem rubricerades som våldtäkt. 97 procent av dem som misstänktes för sexualbrott under 2015 var män. Under året 2015 fattades 1 160 lagföringsbeslut gällande sexualbrott, varav 176 av dessa avsåg våldtäkt eller grov våldtäkt. Under perioden 2006-2015 minskade lagföringsbesluten för våldtäkt med 22 procent. Betydligt fler kvinnor än män blir utsatta för sexualbrott och den mest utsatta åldersgruppen är kvinnor mellan 16-24 år.²⁰

Den ”kulturella” bilden av våldtäkt skildras oftast som ett våldsamt överfall som utförs av en psykiskt sjuk galning. Media kan ha en roll i att förstärka denna något felaktigt representerade bilden av en våldtäkt genom att i större grad rapportera om överfallsvåldtäkter utförda av okända män. De flesta våldtäkter begås istället inomhus med parter som har en relation. Kärnan kring många våldtäktsbrott är mäns attityder till kvinnor. Generellt sett är våldtäkt ett sexuellt maktuttryck för män som känner sig kränkta, lurade, frustrerade, hotade eller liknande. Våldtäkten blir således ett medel för männen att hävda sin rätt, makt och tolkningsföreträde gentemot kvinnan.²¹

2.1 Brottsffret och brottsofferperspektivet

I de flesta sexualbrott bygger åtalet i huvudsak på uppgifter som målsägande har lämnat. I våldtäktsfall där stödbevisning saknas krävs det att målsägandes berättelse kan bedömas som ”fullt tillförlitlig”, vilket innebär en mer omfattande bedömning av offrets trovärdighet.²² Bedömningen av offrets trovärdighet kan påverkas av föreställningar om det ideala brottsoffret. Nils Christie har i sin artikel *The Ideal Victim*²³ diskuterat hur bilden av det idealiska offret ser ut. Med idealoffret åsyftar Christie en individ eller grupp av individer som lättast får fullständig och legitim status som offer när de utsätts för brott. Enligt artikeln har idealbrottsffret åtminstone följande egenskaper: offret är svagt, offret är upptaget med ett respektabelt projekt och offret är på en plats som hon inte kan klandras för att vara på. Dessutom ska gärningsmannen i förhållande till offret vara stor och ond samt att förövaren ska vara okänd och inte ha någon relation till offret.²⁴

²⁰ <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html#>

²¹ Diesen, Christian & Diesen, Eva F., *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, 2., uppdaterade och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013, s. 35f och 37.

²² Diesen & F. Diesen, a.a., s. 36.

²³ Översatt i Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur, Lund, 2001, s. 46ff.

²⁴ Åkerström & Sahlin, a.a., s. 47f.

Det finns även föreställningar om hur ett våldtäktsoffer borde agera och bete sig före, under och efter övergreppet. Synen på det ideala brottsoffret i våldtäktsituationer har kommit till uttryck genom att det bland annat har beaktats hur stor risk kvinnan tagit genom att klä sig eller uppträda på ett visst sätt. Vidare föreställningar om det ideala våldtäktsoffret är att offret inte ska känna den misstänkta, att kvinnan är i mogen ålder med hög social status samt har en god verbal förmåga. En av de äldsta föreställningarna är att en kvinna desperat ska försvara sig till varje pris även med risk för hennes liv. Kan inte det desperata försvarandet styrkas genom exempelvis rivsår på mannen, sönderrivna kläder och skador i underlivet kan målsägandes anklagelse riskera att betraktas med mer skepsis.²⁵

Liknande uppfattningar om idealoffret vid våldtäkt återfinns världen över i en mängd, mer eller mindre förankrade, föreställningar kring hur offret ska bete sig. En studie från England, där jurymedlemmar intervjuats, visade att faktorer, såsom att offret gjort aktivt motstånd, gjort en omedelbar anmälan samt återberättat på ett känslösamt sätt ansågs påverka en våldtagen kvinnas trovärdighet.²⁶

Human Rights Watch har efter en granskning av det sydafrikanska rättssystemet rapporterat att det även där finns föreställningar om hur ett offer ”normalt” ska bete sig under och efter en våldtäkt. Granskningen visade att rättsliga beslut i Sydafrika har återspeglat sexistiska föreställningar om kvinnor. Enligt rapporten finns uppfattningen, både inom domar- och poliskåren i Sydafrika, om att offret inte ska känna gärningsmannen. Vissa domare ansåg att det vanligen skulle innebära ett mindre trauma för en kvinna att våldtas av en man som hon känner. Det framkom även att den sydafrikanska polisen ibland inte utredde anmälningar där en våldtäkt skett inom ett förhållande. Även om Human Rights Watchs granskning avsåg det sydafrikanska rättssystemet konstaterades att forskning visat att dessa föreställningar återfinns även hos allmänheten.²⁷

I USA har synen på våldtäktsoffer diskuterats av Michelle J. Anderson i en artikel om de rättsliga effekterna av förekomsten av negativa sociala attityder kring brottsoffer som känner sin förövre. Som en del av idealbrottsoffret vid en våldtäkt nämner Andersson föreställningar om den ”ideala våldtäkten”, vilket ofta beskrivs som en överfallsvåldtäkt med grovt våld. Anderson beskriver att ett idealvåldtäktsoffer ska göra fysiskt motstånd och dessutom anmäla övergreppet direkt efter till polisen. Anderson menar att föreställningarna inte överensstämmer med hur verkligheten i USA ser ut. Få våldtäktsfall innefattar faktiskt våld och fysiska skador och ofta har parterna någon relation sedan tidigare eller träffats samma dag som övergreppet. Många av dessa våldtäktsfall anmäls aldrig och om det görs är det oftast i ett senare skede än omedelbart efter

---

²⁵ Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

²⁶ Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

²⁷ Rumney, Philip N. S., van der Bijl, Charnelle: *Rape, Attitudes, and Law Enforcement in South Africa*, New Criminal Law Review, Vol. 13, Issue 4, 2010, s. 826-840.

övergreppet. Anderson berör även att det är vanligt att offer hamnar i ett frozen fright-tillstånd, vilket kan påverka brottsoffrets agerande. I sin artikel hänvisar Anderson till statistisk mellan åren 1992-2000, utförd av U.S. Bureau of Justice Statistics' National Crime Victimization Survey, som visade att 63 procent av alla våldtäkter, 65 procent av alla försök till våldtäkt och 72 procent av alla sexuella övergrepp inte rapporterades till polisen. En annan studie har visat att endast 13 procent av våldtäktsoffer gör fysiskt motstånd vid sexuella övergrepp.²⁸

I Sverige påpekades det uttryckligen i samband med 2005 års reform av sexualbrottslagstiftningen att resonemang kring kvinnans sexvanor, klädsel och uppträdande inte bör finnas i domskälen, och det har sedan dess blivit alltmer sällsynt förekommande i domskälen.²⁹ I förarbetena inför ändringarna i brottsbalken år 1984 tydliggjordes även att parternas relation till varandra saknar betydelse vid bedömningen av den straffbara gärningen.³⁰ Huruvida det ändock indirekt förekommer föreställningar om ett idealbrottsoffer vid en våldtäkt ska undersökas närmre vid granskningen av rättstillämpningen i kapitel fyra.

Inom svensk rätt regleras brottsoffers rätt inom skilda rättsområden och processer för att på olika sätt ge brottsoffret upprättelse och gottgörning. Straffrättsligt tillgodoses brottsoffret genom regleringar kring vilka gärningar som är brottsliga och straffbara. Som nämndes inledningsvis anlägger uppsatsen genomgående ett brottsofferperspektiv varför det är av vikt att klargöra vilka rättsliga perspektiv som är av betydelse. I 1 kap. 9 § regeringsformen (1974:152) föreskriver likhetsprincipen att domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen ska beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet. Det innebär att alla är lika inför lagen och således ska behandlas lika. Vid ett brottsofferperspektiv är det viktigt att belysa att olika normativa förhållningssätt kan återfinnas i lagstiftningen. Är lagstiftningen uttalat utformad med en förutbestämd utsatt grupp i åtanke riskerar det att osynliggöra andra typer av utsatta brottsoffer.³¹ Ur ett genusperspektiv problematiseras ofta frågor kring vem lagstiftaren har haft i åtanke vid införandet av en viss lagstiftning. Detta kan ofta grunda sig i föreställningar om hur män och kvinnor förväntas vara. Även föreställningar om makt kan komma till uttryck på olika sätt genom synliggörande, osynliggörande och marginalisering.³² I samband med hur lagstiftningen utformas och tillämpas sker en helhetsbedömning baserat på avvägningar mellan olika aspekter och faktorer. En sådan avvägning kan exempelvis vara mellan offrets beteende eller agerande och samhällets

---

²⁸ Anderson, Michelle J.: Diminishing the Legal Impact of Negative Social Attitudes toward Acquaintance Rape Victims, *New Criminal Law Review*, Vol. 13, Issue 4, 2010, s. 644-664.

²⁹ Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

³⁰ Prop. 1983/84:105 s. 20.

³¹ Granström, Görel & Mannelqvist, Ruth (red.), *Brottsoffer: rättsliga perspektiv*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2016, s. 14f.

³² Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln: om brottsoffer, genus och rätten*, 1. uppl., Uppsala Publ. House, Uppsala, 2004, s. 12f.

förväntningar på medborgare eller offer (det ideala offret). Denna avvägning kan förekomma både i lagstiftning och i tillämpning och kan ske öppet eller omedvetet.³³

När det genomgående i uppsatsen anläggs ett brottsofferperspektiv åsyftas främst synen på brottsoffret avseende idealoffret, utsatthet samt föreställningar och avvägningar vid utformningen av lagstiftningen och rättstillämpningen.

2.2 Offers reaktion vid ett övergrepp

Den vanligaste metoden för en våldtäktsman är att försätta sitt offer i skräck. Skräcken är det primära, där förövaren inte alltid behöver använda sig av hot om våld, slag, misshandel, kniv eller ännu mer sällan av skjutvapen. Ett övergrepp där offret försätts i skräck kan många gånger innebära att det inte syns några synliga fysiska tecken av övergreppet på offret. Tecken hos offret kan istället vara en kraftig stress som håller i sig i varierande längd. Stressen kan ta sig uttryck i en ångestfylld förlamning eller oro.³⁴

2.2.1 Tonic immobility

Tonic immobility är ett fysiskt tillstånd som länge varit känt för att drabba vissa djur. Forskningen kring olika djurs tonic immobility visar att det paralyserande tillståndet är psykologiskt, ofrivilligt och en reflexmässig försvarsmekanism som ofta utlöses vid situationer som framkallar rädsla, ofta genom hot och/eller tvång. Tonic immobility kännetecknas av en oförmåga att göra läte, kroppsskakningar eller darrningar samt att det är vanligt att djuret håller ögonen slutna under långa perioder. Under tillståndet går hjärtrytmen ned, kroppstemperaturen sänks och andningsfrekvensen ökar.³⁵

I senare studier har det framkommit att även människor som utsätts för en traumatisk upplevelse, såsom våldtäkt, kan drabbas av tonic immobility eller även kallat frozen fright. Liknelsen mellan tonic immobility i djurvärlden och en människas reaktion vid en våldtäkt har förklarats med att det är samma faktorer som triggar det undermedvetna, psykologiska och reflexmässiga paralyserade tillståndet. En våldtäkt framkallar på liknande sätt betydande rädsla och har inslag av tvång, hot och/eller våld. Studier av personer som hamnat i ett paralyserat tillstånd vid ett övergrepp visar att de har drabbats av olika grader av förhindrad rörelseförmåga, kroppsskakningar och darrningar. Under tillståndet fick personerna en ökad andningsfrekvens, en sänkt kroppstemperatur samt att de höll ögonen

---

³³ Granström & Mannelqvist, a.a., s. 20ff.

³⁴ Lopez, Gérard & Filizzola, Gina, *Våldtäkt*, 1. uppl., Alhambra, Furulund, 2002, s. 30f.

³⁵ Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C.: *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*. Journal of Interpersonal Violence, 8(1), 1993, s.109-114.

slutna under långa perioder.³⁶ En artikel från år 1976, som publicerades i *The American Journal of Psychoanalysis*, diskuterade reaktionen hos offer för våldtäkt och sexuella övergrepp. Artikeln beskriver att den första och omedelbara reaktionen för offer som utsätts för en plötslig och oväntad våldshandling är att reagera med chock och tvivel. När offret sedan förstår vad som händer är den vanligaste reaktionen att reagera med rädsla och panik. Detta reaktionsmönster är vanligt i synnerhet vid våldsbrott som innebär en längre kontakt med gärningsmannen, såsom våldtäkt. För offret innebär frozen fright ett hjälplöst tillstånd medan för utomstående kan offret under tillståndet vara samarbetsvillig och se vänlig och medgörlig ut. Offret kan till och med le, inleda sexuella akter och uppfattas som lugn och avslappnad när tillståndet istället bottnar i ett självförsvar. I artikeln beskrivs att tillståndet av frozen fright förvirrar alla inblandade parter: gärningsmannen, offrets familj och vänner, polisen samt offret själv.³⁷

Det paralyserade skräcktillståndet förklaras med att hjärnan har olika försvarssystem när en person blir skrämdd. Vid rädsla sker en ökad uppmärksamhet och inser människan därefter att någonting är farligt är den första reaktionen att fly. Reaktionen sker reflexmässigt utan att personen hinner reflektera över att denne är rädd. Går det inte att fly är nästa reflexmässiga reaktion att slåss. Om det inte är möjligt att göra motstånd på grund av att man exempelvis är fysiskt förhindrad, har försökt fly eller kämpa eller att personen har insett att situationen är övermäktig är den andra huvudsakliga rädslomekanismen i hjärnan att spela död. Inträffar denna reflex blir kroppen förlamad och personen i fråga kan inte röra sig, inte tala, slutar andas och blir helt stilla. Vid detta frystillstånd kan det ske en dissociation, vilket innebär att personen psykiskt försvinner bort ur situationen och inte längre är närvarande.³⁸

2.2.2 Studier på tonic immobility i samband med våldtäkt

Tillstånd av tonic immobility eller frozen fright för våldtäktsoffer har studerats internationellt genom åren och på senare år även i Sverige. Studierna innehåller bland annat undersökningar av förekomsten av frystillståndet, hur tillståndet har kommit till uttryck och hur det har upplevts av brottsoffret.

---

³⁶ Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C.: *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*. *Journal of Interpersonal Violence*, 8(1), 1993, s.109-114.

³⁷ Symonds, M. *The rape victim: Psychological patterns of response*. *American Journal of Psychoanalysis*, Vol. 36, Issue 1, 1976, s. 27-34.

³⁸ Tidningen Brottsoffer, Brottsofferjourens riksförbund, nr 1/2009, s. 16f.

2.2.2.1 Internationella studier om våldtäktsoffers reaktioner

I en studie från University of Northern Colorado år 2015, som publicerats i American Psychological Association, intervjuades sju kvinnor i åldrarna 18-20 år som hade utsatts för ett sexuellt övergrepp och hamnat i ett tillstånd av tonic immobility. Resultatet från studien visade att samtliga av kvinnorna initialt hade upplevt att de överväldigades av förvirring. Förvirringen bottnade i att de antingen var helt tomma på tankar eller att tankarna rusade okontrollerat. Offren kände sig paralyserade för att de inte kunde förstå och tänka klart. Samtliga kvinnor upplevde dessutom en överväldigande rädsla vid inledningen av det sexuella övergreppet. De beskrev att de hade valt att "checka ut" känslomässigt och mentalt under det sexuella övergreppet för att distansera sig och värja sig mot skrällen och förvirringen. Under det sexuella övergreppet hade de antingen fixerat blicken på en bestämd punkt eller haft ögonen helt slutna. Det paralyserade tillståndet förklarades som att de varit fångar i sina egna kroppar med både en mental och känslomässig förlamning och med en minskad förmåga att ge ljud ifrån sig. Deltagarna i studien beskrev dessutom en stark vilja att fly innan och under det sexuella övergreppet men en oförmåga att göra det. Kvinnorna uppgav att de inte var medvetna om smärta eller skador förrän efter övergreppet. De uppgav dock att vid den vaginala penetrationen hade de upplevt skillnader i deras kroppar, såsom ökade skakningar eller kyla. En del uppgav att förlamningen eller att känslan av att "checka ut" inleddes i samband med penetrationen. Vid slutet av övergreppet hade en del av kvinnorna upplevt det starkt när förövaren steg av deras kroppar och/eller lämnade rummet medan en del av kvinnorna inte ens registrerade att övergreppet var över. Efter övergreppet förklarade samtliga att de känt en förvirring, oro och stark skuld. De utsatta kvinnorna hade efter övergreppet successivt fått tillbaka rörelseförmågan och en del kvinnor började i samband med detta att skaka okontrollerat. Några i studien uppgav att minnesbilderna från övergreppet var suddiga medan vissa uppgav att de hade levande och tydliga minnesbilder av övergreppet. Fysiskt hade kvinnorna få skador och de beskrev endast att de hade ömma kroppar, utan tydliga synliga tecken på skador. En tid efter övergreppet uppgav de att frystillståndet var något som skrämde dem och som var förenat med en stor känsla av skuld och skam.³⁹

I ytterligare en studie från år 2008, som publicerats i Journal of Traumatic Stress, intervjuades 176 kvinnor i åldrarna 19-39 som hade utsatts för sexuella övergrepp för att studera sambandet med att kvinnorna senare led av posttraumatisk stressyndrom. De deltagande kvinnorna intervjuades om det sexuella övergreppet, oförmågan att röra sig, rädslan, tonic immobility och deras symptom på posttraumatiskt stress. Resultaten av studien visade att de kvinnor som upplevt en hög grad av tonic immobility under övergreppet senare kunde ha lättare att utveckla posttraumatiskt stressyndrom (PTSD). I studien diskuterades att orsaken till att lättare kunna utveckla PTSD efter övergreppet

---

³⁹ TeBockhorst, SF, O'Halloran, MS, Nylene, BN; *Tonic Immobility Among Survivors of Sexual Assault*, Department of Counseling Psychology, University of Northern Colorado, Educational Pub. Foundation of the American Psychological Association, Psychological Trauma: Theory, Research, Practice And Policy [Psychol Trauma] 2015; Vol. 7 (2), Date of Electronic Publication: 2014 Oct 06, s. 171-178.

kunde härröra sig från det upplevda traumat av övergreppet i sig, men även över rädslan som sammanknippades med att uppleva det fysiska tillståndet av tonic immobility. Sambandet mellan PTSD och tonic immobility diskuterades även bero på att offren oftast klandrat sig själva för att de inte hade gjort mer motstånd vid övergreppet.⁴⁰

2.2.2.2 Studier i Sverige om våldtäktsoffers reaktion

I en artikel i tidningen Brottsoffer nr 1/2009 utgivet av Brottsofferjourenas riksförbund uttalade sig Monika Hartig, psykolog och psykoterapeut vid Akutmottagningen för våldtagna vid Södersjukhuset i Stockholm, att den absoluta majoriteten av patienterna på mottagningen upplevt ett tillstånd där kroppen stängt ner som försvar och överlevnad under våldtäkten. Hartig påpekade vidare att många av dessa patienter skämdes över att de inte gjort motstånd eller inte ens hade ropat på hjälp.⁴¹

Tillståndet som Hartig beskriver understryks av den nyligen utförda studien, ”*Tonic immobility during rape*”, på patienter på Akutmottagningen för våldtagna vid Södersjukhuset i Stockholm. Varje år tar Akutmottagningen för våldtagna vid Södersjukhuset i Stockholm emot 600-700 nya patienter och i studien har 298 våldtäktspatienter intervjuats. Studien visar att 70 procent av patienterna hade fått en ”frysreaktion”, varav nästintill 50 procent hade upplevt reaktionen som extrem. Tillståndet innebar att patienterna hade blivit orörliga och oförmögna att göra motstånd under tiden de utsattes för våldtäkten. Reaktionen innebar att offret ”stängt av” och blivit som paralyserad. I samband med studien definierades tillståndet tonic immobility som ett ofrivilligt, tillfälligt frystillstånd med avsaknad av känslan av smärta, utan att offret blivit medvetlös, samt en sänkt hjärtrytm och oförmåga att ge ljud ifrån sig.⁴²

---

⁴⁰ Bovin, Michelle J, Jager-Hyman, Shari, Gold, Sari D, Marx, Brian P, Sloan, Denise M: Tonic Immobility Mediates the Influence of Peritraumatic Fear and Perceived Inescapability on Posttraumatic Stress Symptom Severity Among Sexual Assault Survivors. *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 21, No. 4, 2008, s. 402–409.

⁴¹ Tidningen Brottsoffer, Brottsofferjourens riksförbund, nr 1/2009, s. 16.

⁴² Tiihonen Möller, Anna, Söndergaard, Hans-Peter, Helström, Lotti: *Tonic immobility during rape*, Department of Clinical Science and Education, Karolinska institutet, Sweden.

3 Gällande rätt avseende våldtäkt

Efter att idealbrottsoffret och tillståndet frozen fright redogjorts återfinns, i kapitel tre och fyra, den del av uppsatsen där rättsläget avseende våldtäkt och passiva våldtäktsoffer ska fastställas. Synen på idealvåldtäktsoffret används som utgångspunkt för att utreda och diskutera problem med utformningen av gällande rätt kring offer som inte gjort motstånd på grund av allvarlig rädsla.

Följande kapitel innehåller således en sammanställning av gällande rätt avseende våldtäkt. För att ge ett bredare perspektiv inleds kapitlet med att fastslå förutsättningar för straffansvar för våldtäkt samt beviskravet vid sexualbrott. Därefter presenteras gällande rätt genom våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 § BrB samt internationella åtaganden som påverkat utformningen. För att få en tydligare bild av våldtäktsbestämmelsen, dess innebörd och förändringar belyses även 2005 års reform och 2013 års lagändringar avseende 6 kap. 1 § BrB. I kapitlet återfinns även en sammanställning av relevanta delar ur lagförslaget över en förändrad sexualbrottslagstiftning samt avslutande slutsatser om problem med gällande rätt ur ett brottsofferperspektiv. Centralt för framställningen kring våldtäktsfall där offret varit oförmögen att göra motstånd är rekvisiten kring tvång och samtycke.

3.1 Förutsättningar för straffbarhet

Inom svensk straffrätt krävs att ett antal brottsförutsättningar är uppfyllda för att en gärning ska vara straffbar. Brottsförutsättningarna kategoriseras utefter två huvudgrupper: rekvisit för *otillåten gärning* samt rekvisit för *personligt ansvar*.

3.1.1 Otillåten gärning

De brottsförutsättningar som krävs inom gruppen *otillåten gärning* är att gärningen är *straffbelagd* samt att *gärningen strider mot svensk lag*, såsom 6 kap. 1 § BrB om våldtäkt. Vidare krävs det att det finns en *gärningskontroll*, där gärningsmannen haft en sådan kontroll över händelseförloppet att han när som helst under förloppet kan avsluta eller hindra handlandet. Som en del av gärningskontrollen krävs det att det föreligger *gärningsculpa*. Med *gärningsculpa* avses att gärningen är oaktsam och att oaktsamheten orsakat den okontrollerade följden. En handling är oaktsam om den innefattar ett otillåtet risktagande.⁴³ 6 kap. 1 § BrB är enligt nuvarande bestämmelse endast ett uppsåtsbrott.⁴⁴

⁴³ Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2004, Lund, 2004, s. 51ff.

⁴⁴ Se 1 kap. 2 § BrB och 6 kap. 1 § BrB.

Som sista brottsförutsättning under huvudgruppen otillåten gärning är kravet på att det inte får finnas några allmänna ansvarsfrihetsgrunder som tillåter gärningen. De allmänna ansvarsfrihetsgrunderna anges i 24 kap. BrB och omfattar nödvärn, nød, laga befogenhet, förmans order, samtycke och social adekvans.⁴⁵

3.1.1.1 Särskilt om ansvarsfrihetsgrunden samtycke

I debatten kring våldtäkt förekommer begreppet samtycke frekvent. Bestämmelsen om ansvarsfrihetsgrunden samtycke i 24 kap. 7 § BrB är dock inte direkt tillämplig vid sexuella övergrepp, eftersom samtycket får betydelse redan vid bedömningen om en brottsbeskrivningsenlig gärning har förövats. Bestämmelsen i 24 kap. 7 § BrB kan ändå användas som utgångspunkt och jämförelseobjekt vid en diskussion om samtycke i samband med sexualbrott.⁴⁶

24 kap. 7 § BrB föreskriver att en gärning som någon begår mot någon som samtyckt endast utgör brott om gärningen med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter är oförsvarlig. För att ett lämnat samtycke ska vara giltigt krävs det att det lämnats av någon som är behörig att förfoga över det aktuella intresset. Vidare krävs det att personen som lämnat samtycket förstår innebörden av samtycket, att samtycket är frivilligt samt att samtycket har lämnats med full insikt om relevanta förhållanden.⁴⁷

Samtycke kan få betydelse i bedömningen av huruvida ett sexuellt övergrepp föregåtts av någon typ av tvång. Dock får samtycket ingen betydelse vid bedömningen av 6 kap. 1 § 2 st. om ”otillbörligt utnyttjande”, eftersom personen där är inkapabel och bestämmelsen ämnar skydda en sådan oförmögen person. En kraftigt berusad person, som är halvt medvetlös, kan inte heller anses kapabel att lämna ett giltigt samtycke till en sexuell handling då denne inte kan anses förstå innebörden av ett samtycke. Ett samtycke kan vara ogiltigt enligt 24 kap. 7 § BrB, men det kan ändå brista i bedömningen huruvida rekvisitet tvång uppfylls. Detta genom att våldtäktslagstiftningen kring tvångrekvisitet till stor del bygger på att finns det ingen uttryckt motvilja presumeras istället en vilja. Gör offret motstånd är det att se som ett icke-samtycke till handlingen. I NJA 1988 s. 40 uttalade Högsta Domstolen att det inte krävs ett fysiskt motstånd om kvinnan på annat sätt gör klart att hon motsätter sig mannens önskan eller avsikt. Offrets samtycke och hur det i så fall har uttryckts blir därmed en del i bedömningen av om handlingen företogs med tvång. Huruvida offret samtyckt har varit en central fråga i många av våldtäktsfallen i Högsta domstolen. I NJA 2004 s. 231 fastslog HD att bristen på samtycke är grundläggande när

---

⁴⁵ Andersson, a.a., s. 60f.

⁴⁶ Asp, Petter, *Sex & samtycke*, Iustus, Uppsala, 2010, s. 82.

⁴⁷ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken m.m.*, 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

frågan om våldtäkt eller sexuellt tvång prövas och att det våld, hot eller tvång som förekommit kan sägas tjäna som bevis på att det sexuella umgänget inte varit frivilligt.⁴⁸

Hur samtycket har uttryckts blir särskilt relevant i sexualbrott som inte rör rena överfallssituationer. Ett samtycke kan uttryckas med ”ja” eller ”okej”, men det är också relevant att veta under vilka omständigheter som personen sade ”ja” eller ”okej”. 24 kap. 7 § BrB kan ge ledning för förutsättningarna för ett giltigt samtycke. Vad som anses som ett giltigt samtycke kan variera från situation till situation. Genom att ett sexuellt umgänge oftast förutsätter fysisk närhet kan samtycket även uttryckas indirekt genom subtila fysiska signaler och succesivt ökad fysisk intimitet. Samtycket ska föreligga vid tiden för gärning fram tills gärningen är avslutad.⁴⁹

3.1.2 Personligt ansvar

Inom svensk straffrätt gäller skuldprincipen som innebär att för straffrättsligt ansvar krävs det skuld genom antingen uppsåt eller oaktsamhet. I 1 kap. 2 § BrB fastslås att en gärning ska anses som brott endast om den begås uppsåtligt, om inte annat framkommer av den enskilda brottsbestämmelsen. Täckningsprincipen fastslår att det krävs att skuld (uppsåt eller oaktsamhet) täcker den rättsstridiga gärningen. För straffrättsligt ansvar för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § BrB krävs det att gärningsmannen haft uppsåt till samtliga brottsrekvisit.⁵⁰

3.1.2.1 Uppsåt

Uppsåt inom svensk rätt delas in i tre olika former, nämligen avsikt-, insikt- och likgiltighetsuppsåt. Oftast ställs inget krav på en särskild uppsåtform utan alla former ger täckning för brottsrekvisiten. Uppsåt kräver en avsiktlig gärning som begås med vett och vilja och där gärningspersonen är medveten och utför en kontrollerad handling.⁵¹

En uppsåtsbedömning vid våldtäkt kretsar ofta kring om det fanns ett icke-samtycke eller en bristande vilja. En vanlig invändning från den tilltalade är att denne uppfattade det som att målsägande samtyckte eller att gärningsmannen i vart fall inte uppfattade att målsägande inte samtyckte⁵². Skulle en gärningsman felaktigt anta att målsägande samtyckte föreligger inte ett uppsåtligt brott. Dock förutsätter det att den som lämnat samtycket uppfyller förutsättningarna för ett giltigt samtycke. Skulle gärningsmannen förhållit sig likgiltig till insikten om risken att målsägande inte samtyckte till handlingen uppfylls minimikravet för ett uppsåtligt brott, likgiltighetsuppsåt. Faktorer som kan komma

---

⁴⁸ Andersson, a.a., s. 65ff och Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

⁴⁹ Asp, *Sex och samtycke*, a.a. s. 109ff.

⁵⁰ Andersson, a.a., s. 72.

⁵¹ Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013, s. 285f.

⁵² Exempelvis B 885-14.

att påverka uppsåtsbedömning är om offret har uttryckt sin inställning genom ord, läten, gester och olika former av kroppslig beröring.⁵³ Kravet på personligt ansvar kan medföra att även om det har konstaterats att samtycke inte förelåg kan det inte anses vara ett övergrepp, eftersom gärningsmannens verklighetsbild av händelsen får företräde.⁵⁴

När det är fråga om en uppsåtsbedömning av rekvisiten ”otillbörligt utnyttja” och ”särskilt utsatt situation” i 6 kap. 1 § 2 st. BrB behöver inte gärningsmannen själv bedöma målsägandes tillstånd, huruvida denne befann sig i en ”särskilt utsatt situation” eller att gärningsmannen ansåg att denne otillbörligt utnyttjat situationen. Det är istället tillräckligt att förövaren haft uppsåt till förekomsten av relevanta sakförhållande och omständigheter, såsom om målsägande varit berusad.⁵⁵ I NJA 2004 s. 231 var målsägande kraftigt berusad eller drogpåverkad men ansågs av HD inte befinna sig i ett hjälplöst tillstånd enligt 2005 års sexualbrottslagstiftning, eftersom målsägande utåt sett framstod som adekvat och kontrollerad i sitt handlande. Gärningsmannen ansågs i en sådan situation inte kunna uppfatta att målsägande befann sig i ett hjälplöst tillstånd och kravet på uppsåt ansågs därmed inte uppfyllt.

3.2 Beviskrav

Inom svensk rätt krävs det för en fällande dom i brottmål att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till det som åklagaren påstår i gärningsbeskrivningen.⁵⁶ I de flesta sexualbrott bygger åtalet i huvudsak på uppgifter som målsägande har lämnat. I NJA 1988 s. 40 fastslog HD att målsägandes tillförlitliga berättelse ska kunna räcka för en fällande dom om mannen har låg trovärdighet⁵⁷. Högsta domstolen har även i flera rättsfall, framförallt NJA 2009 s 447 I och II, fastslagit att en alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan, i förening med vad som i övrigt framkommit i målet, vara tillräckligt för en fällande dom. Sådant som i övrigt framkommit i målet kan exempelvis vara målsägandens beteende efter händelsen.

För att bedöma om målsägande lämnat en trovärdig utsaga har praxis fastslagit vilka faktorer i berättelsen som det ska läggas vikt vid. Om berättelsen är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig, fri från felaktigheter eller innehåller motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar är faktorer som ska beaktas.⁵⁸ Även om en trovärdig berättelse kan vara tillräckligt för en fällande dom ställer dock domstolarna i praktiken höga krav på

---

⁵³ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

⁵⁴ Asp, *Sex och samtycke*, a.a, s. 178ff.

⁵⁵ Prop. 2012/13:111 s. 113.

⁵⁶ Diesen & F. Diesen, a.a., s. 34f.

⁵⁷ Se även NJA 1980 s. 725 och NJA 1991 s. 83.

⁵⁸ NJA 2010 s. 671.

bevisningen, vilket har tenderat att åklagarna är restriktiva med att väcka åtal. Som utgångspunkt behövs det någon typ av stödbevisning, såsom skador, ett indirekt erkännande, bevis om berusning hos kvinnan, vittnesmål över hur kvinnan reagerat eller att den tilltalade har bytt friandeförklaring.⁵⁹

3.3 Bakgrund till den nuvarande våldtäktsregleringen

Sexualbrottslagstiftningen har genomgått stora förändringar under årens lopp. Våldtäktsbrottets skyddsintresse har gått från, den för några århundraden sedan rådande uppfattningen, att våldtäktsbrottet avsåg att värna om äktenskapet som institution till att idag skydda enskilda människors sexuella integritet. Att skyddsintresset tidigare var att värna om äktenskapet som institution synliggjordes bland annat i att en våldtäkt inte kunde ske inom ett äktenskap, eftersom kvinnan lämnat ett generellt samtycke till umgänge med mannen. Äktenskap kunde även sona ett våldtäktsbrott om gärningsmannen gifte sig med den våldtagna kvinnan. I 1962 års brottsbalk klargjordes att våldtäktsbrottets skyddsintresse inte var äktenskapets helgd. Skyddsintressena bakom 1962 års brottsbalk var istället människors sexuella integritet och självbestämmanderätt och inkluderade även våldtäkt inom äktenskap. Våldtäktsbestämmelsen har sedan tillkomsten av 1962 års brottsbalk ändrats åren 1984, 1999, 2005 och 2013.⁶⁰ Med anledning av uppsatsens omfattning kommer endast reformerna från 2005 och 2013 att beröras.

3.3.1 2005 års sexualbrottsreform

Till grund för 2005 års reform låg betänkandet *Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor*⁶¹ som 1998 års sexualbrottskommitté överlämnade i mars 2001. Det resulterade i att regeringen formulerade ett lagförslag som antogs av riksdagen och trädde i kraft den 1 april 2005. Syftet med reformen var bland annat att ytterligare förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande samt att skapa klarare och modernare bestämmelser.⁶²

I samband med 2005 års sexualbrottsreform fastslogs att syftet med att kriminalisera sexuella övergrepp och andra kränkningar var att motverka förekomsten av dem. Dessutom syftade kriminaliseringen till att påverka människors värderingar till att den allmänna

⁵⁹ Diesen & F. Diesen, a.a., s. 34f.

⁶⁰ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, Zeteo, 2017-01-02.

⁶¹ SOU 2001:14 Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

⁶² Prop. 2004/05:45 s. 21.

uppfattningen om sexuella övergrepp skulle vara gärningar som var kränkande och skadliga och som måste bekämpas. Det framfördes att lagstiftningen skulle ge uttryck för varje människas självbestämmanderätt över sin egen kropp och sexualitet i varje situation och att en önskan om att inte genomföra en sexuell handling skulle respekteras ovillkorligen. De tidigare lagändringarna av sexualbrottslagstiftningen, i slutet av 1990-talet, hade inneburit ett ändrat fokus från den sexuella handlingen till kränkningen som sådan. I 2005 års sexualbrottsreform förstärktes fokus på kränkningen genom bland annat en utvidgning av våldtäktsbrottet.⁶³ Genom 2005 års reform av sexualbrottslagstiftningen fick våldtäkt och sexuellt tvång en ny konstruktion i 6 kap. 1 § 1 och 2 st. BrB.

Den som genom våld eller olaga hot tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla annan sexuell handling, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Genom reformen sänktes kravet på våld och tvång. Tidigare krävdes det ett kvalificerat tvång, där medlet för våldet eller hotet skulle framstå som en trängande fara för den hotade. Med den nya reformen räckte det att offret uppfattande hotet som en trängande fara, utan att det behövde föreligga någon verklig trängande fara. Med våld avsågs en fysisk kraftanvändning direkt mot en person som antingen utgjorde misshandel eller betvingande av någons rörelsefrihet. I förarbetena till reformen nämndes särskilt att det inte krävdes att offret hade gjort fysiskt motstånd för att ansvar för våldtäkt skulle aktualiseras. Det nämndes dessutom att våld även avsåg sådana situationer som innebar att offret försattes i vanmakt, vilket innebar en djupgående oförmåga att handla. Som exempel nämndes medvetlöshet eller redlös berusning som offret inte själv försatt sig i. Genom att våldtäktsbestämmelsen utvidgades ersattes begreppet vanmakt med att otillbörligt utnyttja persons hjälplösa tillstånd på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befann sig i ett hjälplöst tillstånd. Med ett hjälplöst tillstånd avsågs dels en fysisk oförmåga eller förlust av kroppskontrollen, dels att offret på grund av omständigheterna psykiskt upplevt en oförmåga att värja sig. I förarbetena diskuterades om rekvisitet särskilt utsatt situation skulle införas. Regeringen ansåg dock att det inte fanns skäl att införa begreppet utan ansåg att hjälplöst tillstånd redan täckte in sådana situationer. Regeringen anförde som skäl för ett lägre krav på tvång att nyare forskning visat att människor som utsatts för våld eller hot ofta inte förmått eller vågat göra motstånd. Det påpekades även att det kunde vara en medveten strategi att underkasta sig gärningsmannen för att överleva övergreppet.⁶⁴

---

⁶³ Prop. 2004/05:45 s. 21f.

⁶⁴ Prop. 2004/05:45 s. 35ff, 41ff och 47.

3.3.2 2013 års lagändringar

I juli 2008 tillsattes sexualbrottsutredningen med uppdrag, för våldtäktsbestämmelsens vidkommande, att utvärdera tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform samt utreda om kravet på tvång borde ersättas med ett rekvisit om bristande samtycke.

Sexualbrottsutredningen presenterade sitt uppdrag i betänkandet *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag*⁶⁵, som resulterade i 2013 års lagändringar av sexualbrottslagstiftningen. Ändringarna syftade till att skärpa lagstiftningen och förstärka skyddet av den sexuella integriteten och den sexuella självbestämmanderätten.⁶⁶

Vid utvärderingen av rättsläget och som en brist i 2005 års lagstiftning berörde utredningen passivitetsfallen. Fallen beskrevs som situationer där det förekommit en sexuell handling mot en persons vilja men där det varken förekommit tvång eller utnyttjande, eftersom offret mött övergreppet med passivitet. Utredningen menade att det var problematiskt att dessa situationer endast kriminaliserats som det mindre allvarliga sexualbrottet sexuellt ofredande. Utredningen hänvisade till att en sådan passivitet kan hänföra sig till det, inom forskning och medicinsk expertis, vedertagna tillståndet där vissa människor reflexmässigt reagerar genom ”spela död-reflexen”. Reaktionen definierades som att offren blir så pass rädda att de inte vågar göra motstånd eller att de upplever att deras kroppar ”stängs av”. Utredningen berörde även att ett passivt agerande som svar på ett övergrepp kan vara en medveten strategi för att slippa bli utsatt för våld.

Regeringen gjorde bedömningen att passivitetsfallen och vissa straffvärda situationer riskerade att hamna utanför tillämpningsområdet våldtäkt och sexuellt tvång och att det fanns skäl att i större utsträckning bedöma passivitetsfallen som ett allvarligare sexualbrott. För att särskilt belysa att passivitetsfallen omfattades av våldtäktsbestämmelsen kompletterades den exemplifierande uppräkningslistan i lagtexten med rekvisitet ”allvarlig rädsla”. Vid lagändringarna ändrades dessutom begreppet ”hjälplost tillstånd” till ”särskilt utsatt situation”, eftersom detta vidare begrepp ansågs vara en rimligare och mer ändamålsenlig avgränsning. Det senare begreppet innebar att fler fall av sexuella utnyttjanden kriminaliserades som våldtäkt. Regeringen framhöll att även efter lagändringarna skulle utgångspunkten för sexualbrottslagstiftningen vara varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Regeringen fastslog att genom att självbestämmanderätten var utgångspunkten för våldtäktsbestämmelsen skulle förekomsten av ett giltigt samtycke till sexuell handling bli avgörande i prövningen av om ett sexualbrott skett. På så sätt menade regeringen att våldtäktsbestämmelsen fortsatt skulle bygga på konstruktionen kring tvång och inte på ett bristande samtycke.⁶⁷

---

⁶⁵ SOU 2010:71 Sexualbrottslagstiftningen – utvärderingen och reformförslag.

⁶⁶ Prop. 2012/13:111 s. 1.

⁶⁷ Prop. 2012/13:111 s. 26ff.

3.3.3 Särskilt om samtyckesdiskussionen

Att ersätta kravet på tvång med ett rekvisit om bristande samtycke har varit uppe för diskussion i utredningarna som föregick 2005 års reform och 2013 års lagändringar.

I de båda utredningarna anfördes som skäl för en samtyckesbaserad våldtäktsbestämmelse att ny forskning visat att våldtäktsoffer ofta underkastar sig ett övergrepp som en strategi för att överleva. Utredningarna ansåg att en samtyckesbaserad lagstiftning skulle stärka offrets ställning och att det skulle bidra till ett bättre bemötande genom att målsägandes upplevelse av kränkningen skulle hamna i fokus. Vidare skulle en samtyckesreglering ha en normerande effekt genom att en kriminalisering av bristen på samtycke skulle ha en moralbildande verkan. Att basera lagstiftningen på bristande samtycke skulle dessutom vara en naturlig fortsättning av utvecklingen av den straffrättsliga synen på sexualbrott. I utredningarna framfördes att kravet på tvång redan var uttunnat och att det därmed lättare hade kunnat slopas.⁶⁸

Som skäl emot en samtyckesbaserad lagstiftning anförde båda utredningarna att fokus skulle förskjutits från gärningsmannen till brottsoffret och leda till ett svagare våldtäktsbegrepp och en tillbakagång i rättsutvecklingen. Det framfördes att kravet på tvång istället innebär ett tydligare fokus på gärningsmannen eftersom samtycke utgår ifrån offret. Dessutom menade utredningarna att det skulle leda till tillämpningssvårigheter, eftersom det skulle bli svårt för domstolarna att definiera samtyckesbegreppet. Vidare nackdelar ansågs vara att det skulle ställas orimliga förväntningar på fällande domar, en ökad risk för sexualmoralism samt att bevissvårigheterna skulle förbli desamma oberoende om kravet utgjordes av tvång eller bristande samtycke. Angående våldtäktsoffer som inte förmått göra motstånd framfördes att om offer inte fysiskt kan göra motstånd är det ett orimligt krav att offret ska kunna framföra sitt bristande samtycke. Underkastelsen som offret ofta gör i en övergreppssituation skulle kunna blandas ihop med ett samtycke.⁶⁹

Efter en sammanvägd bedömning av skälen för respektive emot en samtyckesbaserad lagstiftning ansåg regeringen, i samband med lagändringarna år 2005 och 2013, att kravet på tvång inte skulle ersättas av ett rekvisit om bristande samtycke. Vid 2005 års reform uttryckte regeringen en farhåga om att den misstänkte sannolikt skulle åberopa till sitt försvar att det förelegat ett underförstått samtycke från offret. Genom det skulle fokus hamna på offrets handlande snarare än på vad den misstänkte gjort.⁷⁰ Regeringen beslutade i samband med 2013 års lagändringar att våldtäktsbestämmelsen redan skyddade individens sexuella integritet och självbestämmanderätt och att det redan skedde en underförstådd samtyckesbedömning. För att kunna ersätta kravet på tvång med samtycke menade regeringen att en samtyckesbaserad bestämmelse måste framstå som klart bättre, vilket det inte ansågs göra i sammanhanget. Regeringen beslutade således att en

⁶⁸ SOU 2001:14 s. 123ff, SOU 2010:71 s. 206-222.

⁶⁹ SOU 2001:14 s. 127ff, SOU 2010:71 s. 206-222.

⁷⁰ Prop. 2004/05:45 s. 36ff.

samtyckesbaserad bestämmelse inte behövdes, utan bristerna kunde åtgärdas med ett införande av rekvisitet särskilt utsatt situation som ersatte rekvisitet hjälplöst tillstånd.⁷¹

3.4 Våldtäktsbestämmelsen 6 kap. 1 § BrB

Efter 2005 års reform och 2013 års lagändringar lyder den nuvarande våldtäktsbestämmelsen enligt 6 kap. 1 § 1 och 2 st. BrB:

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

3.4.1 Samlag eller sexuell handling

Både första och andra stycket i våldtäktsbestämmelsen kräver att det skett ett *samlag eller sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag*. Med *samlag* avses vaginala samlag där parterna är av olika kön. Enligt förarbetena, och som senare fastställts i praxis, finns det inget krav på att samlaget behöver vara fullbordat utan det är tillräckligt att en mans och kvinnas könsdelar berört varandra.⁷²

Med *sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag* avses sådan gärning som syftar till att väcka eller tillfredsställa gärningsmannen eller offrets sexuella drift. Som sexuell handling räknas någorlunda varaktig beröring av den andres könsorgan eller av den andres kropp med det egna könsorganet. Dock krävs det ingen varaktig fysisk beröring av motparten utan det kan även omfatta situationer där offret tvingas att onanera sig själv. Det krävs att handlingen har en sexuell prägel som tydligt syftar till att kränka offrets sexuella integritet. I förarbetena nämns som exempel på sexuella handlingar som anses vara en allvarlig kränkning orala och anala samlag eller att föra in föremål eller en knytnäve i kvinnans underliv.⁷³ Genom att 6 kap. 1 § BrB är formulerat efter att hänsyn ska tas till kränkningens allvar har det i förarbetena tydliggjorts att det är kränkningen i sig som är central vid bedömningen av en sexuell handling och inte den sexuella handlingens tekniska karaktär.⁷⁴

---

⁷¹ Prop. 2012/13:111 s. 19ff.

⁷² Prop. 1962:10 del B, s. 153f, prop. 1983/84:105 s. 17 och NJA 1981 s. 253.

⁷³ Prop. 2004/05:45 s. 135ff.

⁷⁴ Prop. 2012/13:111 s. 111.

3.4.2 Misshandel eller annat våld eller hot

Våldtäktsbestämmelsens första stycke kräver att gärningsmannen tvingar någon till samlag eller annan sexuell handling genom *misshandel, våld eller hot om brottslig gärning*. Våldet eller hotet ska utgöra en förutsättning för gärningens genomförande. Våld innefattar främst misshandel och fysiskt betvingande. Genom fysiskt betvingande omfattas allt typ av våld som betvingar någons kroppsliga rörelser, såsom att hindra någons kroppsrörelser genom kroppstyngd eller att sära på någons ben. Med misshandel omfattas även sådana fall där gärningsmannen försätter offret i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Även lindrigare former av våld, såsom att knuffa eller hålla fast någon eller slita eller rycka i någons kläder eller armar omfattas. För att kravet på våld eller hot ska vara uppfyllt krävs det inte att offret gjort något motstånd.⁷⁵

Rekvisitet hot om brottslig gärning omfattar dels hot om omedelbart förestående våld mot liv eller hälsa eller annat betydelsefullt intresse, dels lindrigare former av hot. Hot som kan omfattas är exempelvis verbala hot om att förstöra personens egendom eller hot som riktar sig mot en annan person, såsom offrets barn. Kravet på hot kan vara uppfyllt även om inte något verbalt hot uttalats. Det kan vara tillräckligt med ett hotfullt agerande som uppfyller kraven för ett straffbart hot. I förarbetena anges att ett sådant hot kan vara att offret känner en allvarlig fruktan för sin säkerhet, att gärningsmannen plötsligt låser dörren, tar sig in i lägenheten nattetid, gör sexuella närmanden eller förändrar karaktär till att bli aggressiv.⁷⁶ Rekvisitet om hot uppfylls inte om hotet inte avser en brottslig gärning. Exempelvis är rekvisitet hot inte uppfyllt i en situation där en chef hotar en anställd med att denne förlorar sin anställning om personen inte accepterar sexuell umgänge. Det krävs dock att gärningsmannen har uppsåt till de faktiska omständigheter som utgör hotet.⁷⁷

3.4.3 Tvång

Kravet på tvång innebär dels fall där offret tvingas utföra en sexuell handling, dels fall där offret tvingas tåla en sexuell handling som gärningsmannen utför. Genom tvånget kränks offrets självbestämmanderätt. Det är dock inte avgörande att tvånget står i strid med offrets vilja. Tvånget kan vara antingen relativt eller absolut. Vid absolut tvång tvingas offret tåla att något händer med denne utan att den själv kan agera. Relativt tvång innebär däremot att brottsoffret ställs inför en valmöjlighet, såsom att offret utsätts för ett hot och där offret kan vägra men riskerar då att hotet förverkligas.

---

⁷⁵ Prop. 2004/05:45 s. 134f.

⁷⁶ Prop. 2004/05:45 s. 134f.

⁷⁷ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, 6 kap. 1 § 1 st BrB, Zeteo, 2017-01-02.

Vid bedömningen huruvida tvång förelegat får offrets samtycke till det sexuella umgänget betydelse. För att samtycket ska vara giltigt krävs det att det är ett giltigt samtycke i enlighet med det som redovisats i avsnitt 3.1.1.1. Har samtycke förelegat är inte tvångrekvisitet uppfyllt och våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1 st. BrB kan inte utdömas. Även om inte motstånd eller protester krävs för att offret ska ansetts ha samtyckt är det lättare ur ett bevishänseende att visa att tvång förelegat om det förekommit ett visst motstånd från offret.⁷⁸

3.4.4 Otillbörligt utnyttjande av någons särskilt utsatta situation

Våldtäktsbestämmelsens första stycke kräver att det finns någon typ av våld eller tvång. Bestämmelsens andra stycke täcker in sådana situationer där gärningsmannen inte behövt använda våld eller hot för att tvinga offret, eftersom offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Situationer som generellt täcks in under andra stycket är när offret helt eller delvis saknat möjlighet att freda sin sexuella integritet. Det spelar ingen roll om hindret att värja sig är av fysisk eller psykisk karaktär. Andra stycket innehåller en exemplifierande uppräkningslista av sådana tillstånd som kan innebära att offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Uppräkningen är inte uttömmande utan fler tillstånd kan omfattas. Huruvida offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation ska bedömas utifrån situationen i dess helhet. En samlad bedömning görs av omständigheterna kring offrets person, de yttre förhållanden eller andra omständigheter som kan vara sådana som sammantaget gör att offret bedöms befunnit sig i en särskilt utsatt situation. I förarbetena ges exempel på när en person kan anses befinna sig i en särskilt utsatt situation till när en person på grund av berusning eller sömndrucket tillstånd har begränsade möjligheter att undkomma ett sexuellt övergrepp. Vidare exempel är när en gärningsman på ett kvalificerat sätt vilseleder ett offer till sexuell samvaro, såsom att gärningsmannen utger sig för att vara någon annan. Som exempel på en situation där yttre omständigheter kan anses räcka nämns när offret erbjuds massage och överrumplas av en sexuell handling.⁷⁹

För straffansvar krävs det att gärningsmannen *otillbörligt utnyttjat* offrets särskilt utsatta situation. Med otillbörligt utnyttja avses ett krav på ett angrepp på offrets sexuella integritet. Bedömningen görs objektivt där det krävs att gärningsmannen utnyttjat offrets belägenhet för att uppnå sitt syfte.⁸⁰

---

⁷⁸ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, 6 kap. 1 § 1 st BrB, Zeteo, 2017-01-02.

⁷⁹ Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. 1 §, Zeteo, 2017-01-02 och prop. 2012/13:111 s. 112.

⁸⁰ Prop. 2012/13:111 s. 113.

3.4.5 Allvarlig rädsla

Genom 2013 års lagändringar infördes rekvisitet om *allvarlig rädsla* som enligt förarbetena ska täcka in sådana situationer där offret hamnar i ett frozen fright-tillstånd. Avgörande för bedömningen om offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla är hur situationen har uppfattats utifrån offrets synpunkt. Med en rädsla som är allvarlig avses en rädsla av kvalificerat slag. Enligt förarbetena räknas frozen fright-tillstånd som en allvarlig rädsla av kvalificerat slag. Frystillståndet definieras i förarbetena som att en situation medför att offret blir paralyserat av skräck och därmed möter övergreppet med passivitet. Det beskrivs även att tillståndet kan vara en medveten strategi från offret för att inte bli utsatt för våld. Situationer som kan framkalla frystillståndet menar lagstiftaren exempelvis kan hänföra sig till gärningsmannens beteende, såsom att han plötsligt låser dörren och förändrar karaktär.⁸¹

3.5 Europadomstolens dom M.C. mot Bulgarien

Sexualbrottslagstiftningen aktualiserar några av Sveriges internationella åtaganden. Sverige är en konventionsstat i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna⁸² och sedan år 1994 gäller konventionen som svensk lag.⁸³ Utöver EKMR är Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen, FN-konventionen om avskaffande av all diskriminering av kvinnor samt Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet relevanta regleringar som kan påverka svensk sexualbrottslagstiftning. Regeringen har i samband med 2013 års lagändringar uttalat att inget av de internationella åtagandena anger närmare hur medlemsstaterna ska reglera sin lagstiftning på sexualbrottsområdet och att Sverige inte behöver utforma sin nationella lagstiftning på ett visst sätt. Avseende Sveriges skyldigheter enligt EKMR och dess verkningar på den svenska lagstiftningen har en dom från Europadomstolen år 2003 diskuterats av regeringen både i samband med 2005 års reform och 2013 års lagändringar.⁸⁴

Europadomstolens dom M.C. mot Bulgarien rör en 14-årig flicka i Bulgarien som våldtagits av två män, 20 och 21 år gamla. En förundersökning inleddes i Bulgarien som resulterade i att målet avskrevs, eftersom det inte hade visats att de båda männen använt sig av våld eller hot samt att flickan vid tillfället inte heller gjort motstånd eller försökt tillkalla hjälp. Målet fördes till Europadomstolen där flickan hävdade att det bulgariska rättssystemet inte gav ett tillräckligt effektivt skydd genom att det för åtal krävdes att offret gjort aktivt motstånd. Flickan åberopade artikel 3 EKMR, om förnedrande behandling,

---

⁸¹ Prop. 2012/13:111 s. 113.

⁸² Fortsättningsvis benämnd EKMR.

⁸³ Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁸⁴ Prop. 2012/13:111 s. 21.

samt artikel 8, om rätten till respekt för privatliv. Europadomstolen framförde i sin prövning att artiklarna 3 och 8 i EKMR innebär en positiv skyldighet för medlemsstaterna att införa och tillämpa lagstiftning som effektivt bestraffar våldtäkt genom effektiva brottsutredningar och åtal. Domstolen konstaterade att ett bristande samtycke är grundläggande vid prövning om våldtäkt, oavsett om länders lagstiftning som utgångspunkt bygger på hot och våld eller bristande samtycke. Medlemsstaternas positiva skyldighet innebär således att länderna på ett effektivt sätt ska kriminalisera och lagföra sexuella handlingar som utförts utan samtycke även om offret inte gjort fysiskt motstånd. Det bulgariska rättssystemet hade brustit i denna skyldighet genom att fästa alltför stor vikt vid om offret gjort fysiskt motstånd. En kränkning av konventionen förelåg därmed genom att det bulgariska rättssystemet inte gav ett tillräckligt effektivt skydd mot våldtäkt och andra sexuella övergrepp.⁸⁵

För svenskt vidkommande framhöll regeringen vid 2005 års reform att generella slutsatser av Bulgariendomen bör göras med försiktighet eftersom prövningen avsåg ett specifikt fall och ett specifikt rättssystem. Regeringen menade att domen inte kunde innebära att Sverige var tvungen att utforma sin sexualbrottslagstiftning på ett visst sätt för att efterleva konventionens krav. Regeringen gjorde tolkningen att det avgörande i Bulgariendomen inte var hur länderna väljer att utforma sin lagstiftning utan hur de väljer att tillämpa den. Det ansågs avgörande vilken innebörd som gavs begreppen våld eller hot i samband med våldtäktsbestämmelsen. Regeringen menade att våld och hot (force) kan vara uppfyllt redan när gärningsmannen utför en sexuell handling utan samtycke eller genom att hålla fast offret för att genomföra en sexuell handling utan samtycke.⁸⁶

Även vid 2013 års lagändringar diskuterades Bulgariendomens betydelse. Regeringen påpekade att Europadomstolens tradition har varit att pröva om lagstiftning och dess tillämpning i medlemsstaterna lever upp till kraven i konventionen. Domstolen har däremot inte haft någon tradition av att ställa krav på hur själva lagstiftningen ska utformas. Regeringen menade vidare att Europadomstolen i domen inte ansåg att den bulgariska lagstiftningen som sådan innebar en kränkning utan endast tillämpningen av den. Tolkningen som gjordes av regeringen var att konventionen kräver en kriminalisering och lagföring av varje sexuell handling som skett utan samtycke även om offret inte gjort fysiskt motstånd. Regeringen drog således slutsatsen att Europadomstolens dom i M.C. mot Bulgarien angett en standard på området, men att det däremot inte krävs att medlemsstaterna måste ha en lagstiftning som uttryckligen ställer krav på ett bristande samtycke.⁸⁷

---

⁸⁵ Europadomstolens dom av den 4 december 2003 M.C. mot Bulgarien (nr 39272/98).

⁸⁶ Prop. 2004/05:45 s. 39ff.

⁸⁷ Prop. 2012/13:111 s. 20f.

3.6 Förslag till ny sexualbrottslagstiftning

Den 28 augusti 2014 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att bland annat göra en översyn av våldtäktsbrottet och granska hur rättsväsendet hanterar våldtäktsärenden. Den så kallade 2014 års sexualbrottskommitté överlämnade sitt betänkande *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten* i oktober 2016.⁸⁸ Enligt regeringen är ambitionen att lägga fram förslag till att stärka sexualbrottslagstiftningen före årsskiftet 2017/2018.⁸⁹

Betänkandet innehåller bland annat överväganden och förslag på en ny sexualbrottslagstiftning som grundas på en samtyckesbaserad regleringsmodell. 2014 års sexualbrottskommitté föreslår att sexualbrottslagstiftningen inte ska bygga på våld och tvång utan att straffbarhet ska drabba den som genomför en sexuell handling med en person som inte deltar frivilligt. Brotsrekvisiten som föreskriver våld och tvång skulle därmed tas bort. Utredningen föreslår att brottsbeteckningarna *våldtäkt* och *sexuellt tvång* bör ersättas av *sexuellt övergrepp* och *sexuell kränkning*. I betänkandet ges förslag på följande bestämmelser:

Av 6 kap. 1 § brottsbalken ska det framgå att den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för sexuellt övergrepp.

Av 6 kap. 3 § brottsbalken ska det framgå att den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför en annan sexuell handling än den som framgår i föregående stycke, döms för sexuell kränkning.

3.6.1 Bristande frivillighet

Att utgångspunkten är frivillighet innebär att för straffansvar krävs det att en person har genomfört en sexuell handling med någon som inte deltagit frivilligt. Frivilligheten kan hänföras till det som tidigare framkommit i debatten kring en samtyckeslagstiftning. Genom utgångspunkten frivillighet skulle brotsförutsättningarna för våldtäkt och sexuellt tvång tas bort. De mest allvarliga sexuella handlingarna skulle rubriceras som sexuellt övergrepp och därefter följer sexuell kränkning och sexuellt ofredande. Förslaget innebär dock ingen förändring i fråga hur olika sexuella handlingar ska bedömas och rubriceras, utan kränkningen för den utsatte är fortsättningsvis central för bedömningen. I utredningen beskrivs att rekvisitet bristande frivillighet valdes istället för samtycke främst eftersom samtycke redan förekommer i lagstiftningen, i 24 kap. 7 § BrB, och då med en annan innebörd. Genom att utgångspunkten blir frivillighet menar utredningen att avsikten med

---

⁸⁸ SOU 2016:60 s. 3f.

⁸⁹ <http://www.regeringen.se/artiklar/2017/02/morgan-johansson-talade-om-regeringens-atgarder-for-brottsutsatta-pa-internationella-brottsofferdagen-2017/>

varje individs rätt till sexuellt självbestämmande tillgodoses på ett bättre sätt än i nuvarande reglering.⁹⁰

Utredningen påpekar särskilt att en lagstiftning som bygger på bristande frivillighet inte skulle innebära några förändringar avseende åklagarens bevisbörda. Inte heller skulle det innebära någon ökad bevisvärighet, eftersom domstolarna redan hanterar invändningar från den tilltalade om att målsäganden deltog frivilligt. Utredningen menar att den nya lagstiftningen skulle möta samma svåra bedömningsfrågor som den nuvarande, men att domstolarna skulle få ett bättre stöd i tillämpningen genom den nya sexualbrottslagstiftningen.⁹¹

3.6.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

2014 års sexualbrottskommitté menar att lagen skulle bli mer förutsebar och tydlig genom att reglera kravet för när ett deltagande ska anses frivilligt. Deltagandet anses frivilligt om valet att delta har kommit till uttryck genom ord eller handling. Utredningen menar att det endast skulle ställas krav på att ett kommunicerande *ska* komma till uttryck och inte *hur* det ska komma till uttryck. Frivilligheten kan uttryckas genom ett ”ja” eller ett aktivt handlande. Offret behöver inte uttryckligen säga ”nej” eller göra ett aktivt motstånd. Underförstådda eller tysta samtycken skulle inte godtas och inte heller ett passivt deltagande. Utredningen berör tillstånd av frozen fright som en anledning till att en person är helt passiv. Övriga deltagare i en sådan situation måste på annat sätt försäkra sig om att personen verkligen vill delta. Är personen helt passiv bör frivilligheten kommuniceras genom något annat tydligt uttryck än handling. Uttrycket för ett frivilligt deltagande skulle vara begränsat till ett visst tillfälle och till en viss specifik sexuell handling, vilket innebär att frivilligheten inte kan uttryckas i förväg. En person kan närsomhelst ändra sin frivillighet, men det krävs då att detta kommer till uttryck genom ord eller handling och uppfattas av motparten. Vid frozen fright nämner utredningen att det kan vara ett orimligt krav att uttrycka sin ändrade frivillighet genom ord eller handling. Utredningen menar att det dock måste ställas ett sådant krav utifrån rättssäkerhetsskäl just i fråga om en person som uttryckt sin vilja att delta för att därefter ändra sig. Har ett offer hamnat i ett frozen fright-tillstånd redan till en början och därmed varit oförhindrad att ge uttryck för frivilligheten behövs dock ingen bedömning göras över huruvida en uttryckt frivillighet ska godtas.⁹²

I bedömningen huruvida deltagandet varit frivilligt saknar det betydelse om offrets verkliga inre inställning. En straffbar gärning har inte begåtts om valet att delta frivilligt kommit till uttryck, förutsatt att det inte har förekommit exempelvis våld, hot eller vilseledande, oavsett om personen varit negativt inställd till handlingen. Frivilligheten att

---

⁹⁰ SOU 2016:60 s. 193ff.

⁹¹ SOU 2016:60 s. 200.

⁹² SOU 2016:60 s. 196ff.

delta omfattar endast den sexuella handlingen som det givits uttryck för. Skulle en ny sexuell handling genomföras krävs det ett nytt uttryck för att deltagandet fortfarande ska anses frivilligt. Som exempel på en ny sexuell handling angavs att gå från vaginalt till analt samlag. Betänkandet anger att om den ena personen plötsligt ändrar sitt beteende från att aktivt ha deltagit till att bli passiv vid en ny sexuell handling bör det krävas att övriga deltagare försäkras sig om att den passive fortfarande vill delta, exempelvis genom att ställa en uttrycklig fråga.⁹³

3.6.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse

Utredningen gav förslag på följande formulering på omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse:

Ett uttryckt val att delta i en sexuell handling är inte frivilligt om

1. det är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, eller en följd av hot om att åtala eller ange annan för brott eller om att lämna ett menligt meddelande om annan,
2. gärningsmannen otillbörligt har utnyttjat att personen på grund av allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars, med hänsyn till omständigheterna, har befunnit sig i en särskilt utsatt situation,
3. gärningsmannen har förmått personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen, eller
4. gärningsmannen har vilselett personen att delta genom att utge sig för att vara någon som denne personligen känner, eller genom att utnyttja personens villfarelse i det avseendet.

Omständigheterna ovan återfinns redan i den nuvarande sexualbrottslagstiftningen. Utredningen framhöll att fördelarna med att samma omständigheter och rekvisit används är att äldre praxis fortfarande skulle kunna tillämpas. De uppräknade omständigheterna innebär att en brottslig gärning begås om någon genomför en sexuell handling med en person som inte deltar frivilligt. Omständigheterna förutsätter att det finns ett uttryckt val att delta frivilligt. Skulle inte ett uttryck för frivillighet ha lämnats, på grund av exempelvis berusning eller frozen fright, ska istället bestämmelsens första del om kravet på en uttryckt frivillighet tillämpas. Syftet med att begränsa betydelsen av alla uttryck av frivillighet är att det vore orimligt att tillmäta det betydelse i vissa situationer, såsom om någon under pistolhot går med på den sexuella handlingen. Frivilligheten bygger på att inget medel för att få fram frivilligheten får användas. En uttryckt frivillighet kan underkännas om det har lämnats under sådana omständigheter att det inneburit ett utnyttjande av en persons utsatta situation.⁹⁴

---

⁹³ SOU 2016:60 s. 198ff.

⁹⁴ SOU 2016:60 s. 201 ff.

Inom ramen för denna uppsats syfte berörs endast punkt 1 och 2 som idag motsvarar lydelsen i 6 kap. 1 § 1 och 2 st. BrB.

3.6.3.1 Våld och hot

Angående punkt 1, om våld och hot, gäller samma straffansvar som nuvarande lagstiftning. En skillnad mot den nuvarande regleringen är dock att straffansvar kan utdömas även om inte personen som genomför den sexuella handlingen är densamma som utövade våldet och hotet mot målsägande. Detta eftersom kränkningen är utgångspunkten och målsägande kan drabbas i lika hög grad oavsett vem som utför gärningen. Utredningen lyfte i samband med punkt 1 även fram sexuella handlingar som sker i nära relationer som präglas av våld. För en person som lever under ett ständigt hot om våld i sin relation skulle det kunna ifrågasättas om denne någonsin kan ge uttryck för sin egen fria vilja. Utredningen menar dock att det kan förekomma perioder under ett sådant förhållande som är fritt från hot och våld, vilket innebär att utgångspunkten bör vara att frivillighet kan förekomma även i sådana relationer. Utredningen anser att det inte bör krävas att våldet och hotet har utövats i omedelbar anslutning till den sexuella handlingen utan våld och hot som inträffat tidigare kan påverka synen på frivilligheten.⁹⁵

3.6.3.2 Otillbörligt utnyttjande av att en person befunnit sig i en särskilt utsatt situation

En lagstiftning som bygger på att en frivillighet uttrycks förutsätter att personen som uttryckt viljan är kapabel att göra det. Vidare krävs det också att personen i fråga har förutsättningarna att inse konsekvenserna av sitt handlande. Så som nuvarande reglering är formulerad finns ett förstärkt skydd för personer som befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Utredningen anser att samma skydd bör finnas även i den nya sexualbrottslagstiftningen. Situationer där den utsatte därmed inte kan anses kapabel att uttrycka frivillighet är vid allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller att personen annars, med hänsyn till omständigheterna, befinner sig i en särskilt utsatt situation. Skillnaden mot nuvarande reglering är att rekvisiten sömn och medvetlöshet tas bort, eftersom kravet på att kunna uttrycka sin frivillighet inte omfattar någon som sover eller är medvetlös. Det är därmed aldrig tillåtet att inleda en sexuell handling med någon som sover eller är medvetlös med anledning av att denne är inkapabel att kommunicera en vilja från första början. Resten av bestämmelsen är oförändrad, sett till rekvisit och tillämpning, gentemot nuvarande reglering. Utredningen fann inget behov av att ändra bestämmelsen ytterligare eftersom bestämmelsen redan undersökts i samband med 2008 års sexualbrottsutredning och förändrades genom 2013 års lagändringar.⁹⁶

---

⁹⁵ SOU 2016:60 s. 203ff.

⁹⁶ SOU 2016:60 s. 209ff.

3.6.4 Oaktsamhetsansvar för sexualbrott

2014 års sexualbrottskommitté hade även till uppgift att analysera skälen för och emot ett straffansvar för oaktsamhetsbrott samt lämna förslag för hur en sådan reglering borde utformas. Utredningen konstaterade i första hand att utifrån allmänna utgångspunkter för kriminalisering avseende påtaglig skada eller fara, gärningens allvar, motverka ett oönskat beteende samt rättsväsendets resurser ansågs det befogat att införa ett oaktsamhetsansvar för sexualbrott.⁹⁷

Utredningen föreslår att en särskild bestämmelse som reglerar oaktsamhetsansvar ska införas i 6 kap. BrB. Oaktsamhetsansvaret föreslås omfatta omständigheten att gärningsmannen har varit oaktsam i förhållande till att andra inblandade personer inte har deltagit frivilligt i den sexuella handlingen. Utredningen menar att oaktsamhetsansvaret bör avgränsas till att avse sexuellt övergrepp av normalgraden, grovt och synnerligen grovt brott samt grov sexuell kränkning. Detta med anledning av att det är viktigt att vara restriktiv vid nykriminaliseringar. Förändringen från nuvarande sexualbrottsreglering innebär att kravet på straffansvar vid uppsåt skulle frångås.⁹⁸

Oaktsamhetsansvaret skulle aktualiseras i de fall där det kan konstateras att den sexuella handlingen inte varit frivillig och att gärningsmannen inte har haft uppsåt till att det inte fanns något giltigt uttryck för frivilligheten. Omedveten och medveten oaktsamhet samt oaktsamhet och grov oaktsamhet är de grader av oaktsamhet som förekommer inom svensk rätt. Utredningen ger förslag på att den grad av oaktsamhet som ska kriminaliseras är sådan som betecknas som grov oaktsamhet. Genom att kriminalisera fall av grov oaktsamhet omfattas alla fall av medveten oaktsamhet och de allvarligare formerna av omedveten oaktsamhet. Medveten oaktsamhet omfattar sådana fall där gärningsmannen *faktiskt har insett* att den sexuella handlingen kan vara ofrivillig, *men* att gärningsmannen ändå valt att genomföra den sexuella handlingen. Vid omedveten oaktsamhet omfattas vad gärningsmannen *kunde* och *borde* ha gjort i den aktuella situationen. De fall av omedveten oaktsamhet som omfattas i det nya förslaget är grov oaktsamhet, när gärningsmannen *verkligen* borde ha gjort det som denne kunde ha gjort för att komma till insikt. Genom att kriminalisera grov oaktsamhet menar utredningen att straffvärda och klandervärda handlingar omfattas samtidigt som en viss återhållsamhet vid kriminaliseringen iakttas.⁹⁹

---

⁹⁷ SOU 2016:60 s. 257ff.

⁹⁸ SOU 2016:60 s. 265ff.

⁹⁹ SOU 2016:60 s. 268ff.

3.7 Problemområden med gällande rätt avseende våldtäkt

Efter att gällande rätt har presenterats kan några problem ur ett brottsofferperspektiv identifieras. De problemområden som lyfts fram och diskuteras i följande avsnitt är egna slutsatser som framkommit genom att anlägga ett kritiskt perspektiv mot utformningen av gällande rätt i ljuset av föreställningar om ett idealt brottsoffer. De identifierade problemområdena kommer därefter diskuteras vidare i samband med granskningen av rättstillämpningen och vid analysen av förslaget om en ny sexualbrottslagstiftning.

3.7.1 Offrets trovärdighet

Utformningen av gällande rätt om offrets trovärdighet är på flera sätt problematisk ur ett brottsofferperspektiv. När ord står mot ord och det saknas stödbevisning får offrets trovärdighet sett till hur berättelsen av händelsen framlagts större betydelse. Faktorer som om berättelsen är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig, fri från felaktigheter eller innehåller motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar får betydelse.¹⁰⁰ Att det har fastslagits hur berättelsen av händelsen bör presenteras är särskilt problematiskt i fall där offret hamnat i ett frystillstånd. Offer som hamnar i ett frystillstånd kan ”stänga av” och inte vara närvarande, vilket kan medföra svårigheter att minnas och återge berättelsen på ett tillförlitligt sätt.

Förutom att beakta hur brottsoffrets berättelse redogjorts är det även problematiskt att Högsta domstolen har fastslagit att en trovärdig utsaga från målsäganden i förening med vad som i övrigt framkommit i målet kan vara tillräckligt för en fallande dom. Det som kan påverka brottsoffret negativt är det faktum att domstolen konstaterat att sådant som i övrigt framkommit i målet exempelvis kan vara målsägandens beteende efter händelsen.¹⁰¹ Genom att lägga vikt vid målsägandes beteende efter händelsen synliggörs att det finns en uppfattning om hur ett brottsoffer bör agera efter övergreppet. Uppfattningarna om hur målsägande ska agera riskerar att till stor del präglas av föreställningar om hur ett idealbrottsoffer ska agera innan, under och efter ett övergrepp.

Vidare kan även betydelsen av stödbevisning ur ett bevishänseende vara problematisk ur ett brottsofferperspektiv. Betydelsen av stödbevisning genom exempelvis skador kan innebära att det finns en förväntan på fysiska skador vid ett övergrepp. En förväntan på skador riskerar att upprätthålla föreställningen om att varje våldtäktsoffer ska göra

---

¹⁰⁰ Se avsnitt 3.2. Beviskrav: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 34f.

¹⁰¹ Se avsnitt 3.2. Beviskrav: NJA 2009 s 447 I och II.

motstånd vid ett övergrepp för att få fullständig legitim status som brottsoffer.¹⁰² Detta är synnerligen problematiskt i passivitetsfall eftersom det sällan finns några betydande skador i dessa fall.¹⁰³

Även beviskravet inom svensk rätt kan vara problematiskt ur ett brottsofferperspektiv. Att domstolen ofta stöter på bevissvårigheter vid sexualbrott är på intet sätt något nytt. Bevissvårigheterna kan dock innebära negativa konsekvenser för brottsoffret redan innan åtal väcks. Det högt ställda beviskravet har inneburit att åklagare varit restriktiva när de väcker åtal,¹⁰⁴ vilket i synnerhet kan påverka fall där ett offer har hamnat i ett frystillstånd. Genom problematiken med hur brottsoffret framlagt berättelsen om händelsen, beaktandet av hur brottsoffret agerat efter händelsen samt förekomsten av fysiska skador kan detta innebära att åklagaren väljer att inte väcka åtal vid passivitetsfall, eftersom det brister i någon del. Det är synnerligen problematiskt ur ett brottsofferperspektiv eftersom det kan innebära att ett mörkertal av passivitetsfall riskerar att inte tas upp för prövning.

3.7.2 Brottsubriceringen

Utformningen av gällande rätt kan orsaka en gränsdragningsproblematik kring hur en gärning ska rubriceras som kan påverka brottsoffret negativt. Våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 § BrB är utformad efter ett första och andra stycke som helt skiljer sig åt i rekvisit och omfattning. Problem kan uppstå i samband med gränsdragningen mellan de två styckena, eftersom det kan tänkas uppstå situationer där båda styckena blir tillämpliga.

För att gärningen ska falla in under 6 kap. 1 § 1 st. BrB krävs det tvång genom hot eller våld. Det krävs också att hotet innefattar en brottslig gärning,¹⁰⁵ vilket kan medföra att några situationer och hot riskerar att falla mellan stolarna. Vid kravet på tvång är det problematiskt att offrets samtycke till det sexuella umgänget får betydelse för bedömningen av huruvida tvång förelegat. Även om det inte finns något formulerat krav i lag på att offret ska ha gjort någon typ av motstånd eller protesterat är det lättare ur bevishänseende att visa att tvång förelegat om det förekommit.¹⁰⁶ Det innebär att utgångspunkten för tvångsbedömningen, med anledning av det höga beviskravet, ändå riskerar att hamna i om offret gjort motstånd eller protesterat. I de fall där ett våldtäktsoffer

---

¹⁰² Se avsnitt 2.1. Brottsoffret och ett brottsofferperspektiv: Åkerström & Sahlin, a.a., s. 46ff och Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

¹⁰³ Se avsnitt 2.2.2.1. Internationella studier om våldtäktsoffrets reaktioner: TeBockhorst, SF, O'Halloran, MS, Nylene, BN; *Tonic Immobility Among Survivors of Sexual Assault*, Department of Counseling Psychology, University of Northern Colorado, Educational Pub. Foundation of the American Psychological Association, Psychological Trauma: Theory, Research, Practice And Policy [Psychol Trauma] 2015; Vol. 7 (2), Date of Electronic Publication: 2014 Oct 06, s. 171-178.

¹⁰⁴ Se avsnitt 3.2. Beviskrav: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 34f.

¹⁰⁵ Se avsnitt 3.4.2. Misshandel eller annat våld eller hot: prop. 2004/05:45 s. 134f.

¹⁰⁶ Se avsnitt 3.4.2. Tvång: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, 6 kap. 1 § 1 st BrB, Zeteo, 2017-01-02.

blivit utsatt för lindrigare våld eller hot, såsom gärningsmannens kroppstygnd över offret, och offret därefter hamnat i ett frystillstånd och agerat passivt kan det vara svårt att bevisa ett icke-samtycke. Genom sambandet mellan gärningsmannens tvång och offrets bristande samtycke finns det en förväntan på att offret ska agera på ett visst sätt för att uttrycka sin ovilja. Offrets agerande eller icke-agerande riskerar att bedömas utifrån föreställningar om det ideala brottsoffret. En tongivande föreställning om idealbrotts-offret som kan påverka bedömningen i detta sammanhang är att brottsoffret desperat ska göra motstånd.¹⁰⁷

En gränsdragningsproblematik kan röra sådana fall där offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla först när övergreppet startade. Frystillståndet kan vara en omedelbar reaktion på ett sexuellt övergrepp till följd av våld eller tvång. Genom våldtäktsbestämmelsens konstruktion med utgångspunkt i tvång genom hot och våld riskerar en del situationer som omfattar allvarlig rädsla istället hamna i en diskussion om presumerad vilja på grund av passivitet. Detta eftersom det vid ett icke-samtycke presumeras att offret är villig till handlingen.¹⁰⁸ Det är problematiskt ur ett brottsofferperspektiv att det passiva agerandet kan medföra ett negativt utgångsläge för offret snarare än om offrets passiva agerande värderas som en del av bedömningen av allvarlig rädsla.

En annan situation med utformningen av gällande rätt som kan orsaka problem för ett brottsoffer är fall där övergrepp sker i en nära relation där våld förekommer. Har en kvinna under flera år levt med en man som systematiskt misshandlat henne, både fysiskt och psykiskt, kan en allvarlig fruktan ha byggts upp under lång tid. Inom en sådan relation kan sexuella handlingar under bristande vilja förekomma utan att något våld och hot har använts vid det aktuella övergreppet, men där offret inte vågar göra motstånd på grund av den tidigare uppbyggda vålds- och hotbilden. Gällande rätt gör det svårt att avgöra hur våld och hot som skett under en lång tid utan att ske i direkt anslutning till övergreppet påverkar bedömningen av våldtäktsituationen.

En genomgående problematik är att det inte räcker med att offret uppfattar hotet eller gärningen på ett visst sätt utan det krävs dessutom att gärningsmannen har haft uppsåt till de faktiska omständigheter som utgör hotet.¹⁰⁹ Angående brottsrubriceringen kan det vara riskabelt om åklagaren gör en förhandsbedömning kring vilka rekvisit som begåtts med uppsåt. Saknas uppsåt för något av rekvisiten kan en annan brottsrubricering aktualiseras vid författandet av gärningsbeskrivningen. Svårigheten att bevisa uppsåt kan därmed

---

¹⁰⁷ Se avsnitt 2.1. Brotts-offret och ett brottsofferperspektiv: Åkerström & Sahlin, a.a., s. 46ff och Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

¹⁰⁸ Se avsnitt 3.1.1.1. Särskilt om ansvarsfrihetsgrunden samtycke: Andersson, a.a., s. 65ff och Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

¹⁰⁹ Se avsnitt 3.4.2. Misshandel eller annat våld eller hot: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, 6 kap. 1 § 1 st BrB, Zeteo, 2017-01-02.

påverka redan i valet av brottsrubricering, vilket i sin tur kan påverka brottsoffret negativt eftersom brottsrubriceringen gör att vissa omständigheter betonas och andra inte. Vidare problematik kring uppsåtsbedömningen behandlas nedan i avsnitt 3.7.5.

3.7.3 Brottsoffrets viljeuttryck

En samtyckesbaserad våldtäktsreglering har diskuterats både i samband med 2005 års reform och 2013 års lagändringar, men har avfärdats eftersom det har ansetts att bedömningen i gällande rätt redan bygger på frågan huruvida ett samtycke förelegat.¹¹⁰ Samtycket får relevans i bedömningen huruvida tvång har förelegat. Att gällande rätt bygger på ett tvångsrekvisit medför att har offret inte lyckats göra motstånd eller på något sätt visat ett icke-samtycke presumeras att offret är villig till handlingen.¹¹¹ Detta är synnerligen problematiskt ur ett brottsofferperspektiv eftersom studier och forskning har visat att det är en vanlig reaktion att våldtäktsoffer agerar passivt, antingen beroende på att personen är oförmögen att göra motstånd eller som en medveten överlevnadsstrategi. Ett mörkerantal av våldtäktsoffer som hamnar i någon typ av frystillstånd och agerar passivt riskerar att bedömas utefter ett presumerat samtycke. Som nämndes i föregående avsnitt med problematiken med brottsrubriceringen riskerar brottsoffrets viljeuttryck i form av passivitet innebära ett negativt utgångsläge för offret vid bedömningen av gärningen.

Hur offret visat sitt samtycke blir särskilt relevant vid våldtäkter som inte rör rena överfallssituationer. Eftersom det påvisats att de flesta våldtäkter sker inomhus och av en gärningsman som offret har en relation till¹¹² kan samtyckesbedömning troligtvis få en stor roll i rättstillämpningen. Att det saknas lagstiftning som reglerar samtyckesbedömningen är problematiskt ur ett brottsofferperspektiv eftersom föreställningar om hur ett offer ska uttrycka och agera för att visa sitt icke-samtycke istället kan ligga till grund för bedömningen. Omständigheter som kan påverka brottsoffret negativt i bedömningen är exempelvis om parterna har eller har haft en relation, att offret inte gjort fysiskt motstånd eller att offret i övrigt inte har agerat på ett ”sedvanligt” sätt efter övergreppet, såsom att larma polisen direkt efter händelsen.¹¹³

---

¹¹⁰ Se avsnitt 3.3.3. Särskilt om samtyckesdiskussionen: Prop. 2004/05:45 s. 36ff och prop. 2012/13:111 s. 19ff.

¹¹¹ Se avsnitt 3.1.1.1. Särskilt om ansvarsfrihetsgrunden samtycke: Andersson, a.a., s. 65ff och Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

¹¹² Se avsnitt 2. Våldtäkt och brottsoffret: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 35f och 37.

¹¹³ Se avsnitt 2.1. Brottsoffret och ett brottsofferperspektiv: Åkerström & Sahlin, a.a., s. 46ff och Diesen och F. Diesen, a.a., s. 33ff.

3.7.4 Bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation

Att dagens lagstiftning genom 6 kap. 1 § 2 st. BrB tar hänsyn till offrets allvarliga rädsla och frozen fright är i sig tillfredställande ur ett brottsofferperspektiv. Detta till trots finns det några områden med gällande rätt avseende bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation som kan vara problematiska.

Ett problem rör innebörden och förutsebarheten av rekvisitet allvarlig rädsla. För att någon ska anses befinna sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla krävs det en rädsla av kvalificerat slag. Vad allvarlig rädsla av kvalificerat slag innebär har inte definierats närmre, utan i förarbetena anges endast att frozen fright är en sådan rädsla som anses vara av kvalificerat slag. I förarbetena ges exempel på vad som kan framkalla frystillståndet, såsom att gärningsmannen ändrar karaktär eller att han plötsligt låser dörren. Dessa situationer kan täcka upp sådana omständigheter som inte täcks in under våldtäktsbestämmelsens första stycke om hotfullt agerande, men som ändå kan framkalla rädsla.¹¹⁴ Exemplifiering påvisar att det inte krävs särskilt mycket för att gärningsmannens agerande ska orsaka allvarlig rädsla hos offret. Det är ur ett brottsofferperspektiv tillfredsställande att avgörande för bedömningen av om offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla är hur situationen har uppfattats utifrån offrets synpunkt. Dock görs bedömningen huruvida offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla genom en samlad bedömning av omständigheter kring offrets person, de yttre förhållanden eller andra omständigheter som kan vara sådana som sammantaget gör att offret bedöms befinna sig i en särskilt utsatt situation.¹¹⁵ Denna bedömning kan vara problematisk eftersom rädsla kan vara tämligen ologisk till sin art och inte behöver vara förankrad i omständigheterna som sådana utan kan bero enbart på omständigheten att ett övergrepp sker. Som lagstiftningen är utformad idag kan det således finnas en risk att bedömningen av en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla påverkas av föreställningar om idealbrottsoffret och uppfattningar om vilka situationer och omständigheter som anses skrämmande. Föreställningar om var övergreppet skett och av vem kan påverka bedömningen av särskilt utsatt situation i de fall där övergreppet skett inomhus och där parterna har eller har haft en relation, eftersom det är omständigheter som går utanför de rådande föreställningarna om ett idealbrottsoffer och en ”idealvåldtäkt”.

För straffansvar krävs att gärningsmannen otillbörligt utnyttjat offrets särskilt utsatta situation. Den objektiva bedömningen huruvida gärningsmannen har utnyttjat offrets

---

¹¹⁴ Se avsnitt 3.4.4. Otillbörligt utnyttjande av någons särskilt utsatta situation: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. 1 §, Zeteo, 2017-01-02 och prop. 2012/13:111 s. 112.

¹¹⁵ Se avsnitt 3.4.4. Otillbörligt utnyttjande av någons särskilt utsatta situation: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. 1 §, Zeteo, 2017-01-02 och prop. 2012/13:111 s. 112.

belägenhet för att uppnå sitt syfte kan vara särskilt problematisk vid passivitetsfall. Ett otillbörligt utnyttjande kan vara lättare att konstatera om offret varit berusad eller sovit. En allvarlig rädsla kan dock vara svårare att konstatera som en belägenhet, eftersom det innefattar ett högt mått av medvetande och oftast ger sig uttryck i form av ett passivt agerande.

3.7.5 Uppsåtsbedömningen

För straffrättsligt ansvar krävs det att gärningsmannen haft uppsåt till samtliga brottsrekvisit. Uppsåtsbedömningen vid våldtäktsfall kretsar ofta kring om det fanns ett icke-samtycke eller en bristande vilja. Faktorer som kan påverka uppsåtsbedömning är om offret har uttryckt sin inställning genom ord, läten, gester och olika former av kroppslig beröring. Skulle gärningsmannen felaktigt anta att ett samtycke föreligger kan inte straffansvar för ett uppsåtligt brott utdömas.¹¹⁶ Detta är problematiskt eftersom passivitetsfallen kännetecknas av en avsaknad av motstånd och protester. Endast det faktum att offret agerat passivt är det som kan uttrycka offrets inställning.

Även om gärningsmannen inte själv behöver bedöma målsägandes tillstånd eller anse att han otillbörligt utnyttjat situationen måste gärningsmannen haft uppsåt till relevanta sakförhållanden och omständigheter.¹¹⁷ Ett problem med denna utformning är att det exempelvis är lättare att konstatera att gärningsmannen haft uppsåt till förekomsten av sakförhållande och omständigheter när målsägande varit kraftigt berusad. Det kan däremot vara svårt att visa uppsåt när ett offer agerat passivt och inte haft förmågan att kommunicera sin allvarliga rädsla på något sätt. Som gällande rätt är utformat finns en risk att det brister i uppsåt, eftersom en vanlig invändning också är att gärningsmannen uppfattade det som att målsägande samtyckte. Att det finns ett krav på personligt ansvar kan medföra att även om det kan konstateras att samtycke inte förelåg anses det ändå inte vara ett övergrepp eftersom gärningsmannens verklighetsbild av händelsen får företräde.¹¹⁸

Ur ett brottsofferperspektiv innebär således utformningen av den tilltalades uppsåt en större osäkerhet och oförutsebarhet vid passivitetsfallen. Kravet på uppsåt i svensk rätt riskerar att det i flera fall både kan vara svårt att visa uppsåt samt att det kan brista i uppsåt trots att ett icke-samtycke har konstaterat.

---

¹¹⁶ Se avsnitt 3.1.2.1. Uppsåt: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02 och Asp, *Sex och samtycke*, a.a., s. 178ff.

¹¹⁷ Se avsnitt 3.1.2.1. Uppsåt: prop. 2012/13:111 s. 113.

¹¹⁸ Se avsnitt 3.1.2.1. Uppsåt: Asp, *Sex och samtycke*, a.a., s. 178ff.

4 Granskning av rättstillämpningen

Som en del av fastställandet av rättsläget avseende våldtäkt och offer som inte gjort motstånd på grund av allvarlig rädsla ska hanteringen av gällande rätt granskas. I detta kapitel ska de tidigare påvisade problemområdena med gällande rätt användas som utgångspunkt i granskningen av rättstillämpningen för att undersöka hur de hanteras i praktiken av svenska domstolar. För att synliggöra domstolarnas hantering av problemområdena används samma rubriker även under rättsfallsgranskningen, nämligen *offrets trovärdighet, brottsrubriceringen, brottsoffrets viljeuttryck, bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation* samt *uppsåtsbedömningen*.

Föremål för rättsfallsgranskningen är domar från hovrätterna och de tingsrättsdomarna som föregått dem under tidsperioden 2013-2016. Perioden har valts eftersom lagtexten, efter 2013 års lagändringar, tydligare har uppmärksammat offrets allvarliga rädsla och tillstånd av frozen fright. Analysen sker av hovrättsdomar med anledning av avsaknaden av praxis från Högsta domstolen samt att hovrättsdomar har ett högre rättsvärde än tingsrättsdomar. I de fall hovrätterna har fastslagit eller hänvisat till tingsrätternas bedömningar har även tingsrätternas resonemang granskats.

Sökningen av domar har skett via databasen Zeteo utefter sökorden: *"våldtäkt" + "frozen fright"* samt *"våldtäkt" + "passivitet"*. De 15 rättsfall som valts ut är våldtäktsfall där offrets allvarliga rädsla har diskuterats av domstolen. Rättsfall som innehåller flera åtalpunkter där åtal endast berört våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första stycket¹¹⁹ kommer inte att belysas. Endast fall där särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla enligt 6 kap. 1 § 2 st. BrB har diskuterats har varit föremål för granskning.

I ett första steg har varje rättsfall genomsökts för att se vilka av problemområdena som domstolen har hanterat i det aktuella rättsfallet. Samtliga ovannämnda problemområden återfinns inte i varje rättsfall utan oftast brister det i någon av brottsförutsättningarna under ett problemområde, vilket medför att de andra problemområdena inte diskuterats. När problemområdena har identifierats har nästa steg innefattat en analys och en kritisk granskning av hur domstolen har hanterat problemområdena i rättsfallet. Granskningen har sammanställts under nedanstående rubriker och omfattar inte en redogörelse av fallet i sin helhet, utan istället har endast relevanta delar som är problematiska ur ett brottsofferperspektiv lyfts fram. Övergripande om utgången i målet och parternas relation har sammanställts i nedan tabell.

---

¹¹⁹ Exempelvis B 1617-15 åtalpunkten 2, 4, 6 och 7.

	2013	2014	2015	2016	
					Totalt
Åtal för våldtäkt bifalles	1	3	1	3	= 8
Åtal för våldtäkt ogillas		2	2	3	= 7
Offret har/har haft en relation till gärningsmannen	1	2	3	4	= 10
Gärningsmannen okänd för offret ¹²⁰		2	1	2	= 5

4.1 Offrets trovärdighet

En utgångspunkt i brottmål är att målsägande lämnat en trovärdig och fullt tillförlitlig utsaga i förening med vad som övrigt framkommit i målet.¹²¹ Som framgått under avsnittet om problemområden med gällande rätt kan utformningen av gällande rätt om offrets trovärdighet på flera sätt vara problematiskt ur ett brottsofferperspektiv. När ord står mot ord och det saknas stödbevisning får offrets trovärdighet, sett till hur berättelsen av händelsen framlagts, större betydelse. Domstolarnas bedömning av målsägandes trovärdighet får stor betydelse i den vidare hanteringen av våldtäktsmålet. Föreställningar om hur ett offer ska reagera och agera innan, under och efter övergreppet riskerar att påverka trovärdighetsbedömningen. Efter att samtliga 15 rättsfall har granskats innehåller 12 av de 15 rättsfallen¹²² en trovärdighetsbedömning av målsägande. Nedanföljande sammanställning redovisar utvalda delar av domstolarnas resonemang om offrets reagerande och agerande vid en våldtäktssituation som kan vara problematiska ur ett brottsofferperspektiv.

I B 2256-14 uttalade tingsrätten att en bedömning av om stödbevisningen och målsägandes uppgifter kan vara tillräckliga för en fällande dom försvåras ytterligare om den tilltalade invänt att samlaget var frivilligt. Som tidigare framgått är det en vanlig invändning från den tilltalade att målsägande samtyckt till den sexuella handlingen.¹²³ I 11 av de 15 granskade rättsfallen¹²⁴ fanns en invändning från den tilltalade om att den sexuella

¹²⁰ Med okänd gärningsman avses att offret och gärningsmannen träffas för första gången samma dag som övergreppet äger rum. Ingen av de granskade rättsfallen är dock rena överfallsvåldtäkter utan även fall där gärningsmannen varit okänd har ett visst umgänge och konverserande föregått övergreppet.

¹²¹ Se avsnitt 3.2. Beviskrav: NJA 2009 s. 447 I och II.

¹²² B 11845-13, B 2369-14, B 3540-14, B 2256-14, B 4147-14, B 9907-14, B 3630-15, B 8549-16, B 3118-16, B 2834-16, B 1561-16, B 940-16.

¹²³ Se avsnitt 3.1.2.1. Uppsåt: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

¹²⁴ B 11845-13, B 2256-14, B 4748-14, B 2369-14, B3540-14, B 1617-15, B 416-15, B 8549-16, B 2834-16, B 1561-16, B 940-16.

handlingen varit frivillig från målsägandes sida. Det styrker faktumet om att invändningen från den tilltalade är vanligt förekommande samt påvisar svårigheterna med en trovärdighetsbedömning när ord står mot ord.

Som det nämndes under avsnitt 3.7. Problemområden med gällande rätt avseende våldtäktsbestämmelsen, kan det vara problematiskt att trovärdigheten bedöms utifrån föreställningar om det ideala brottsoffret i en våldtäktsituation. Föreställningar såsom att kvinnan inte känner den misstänkta, att offret har en god verbal förmåga, gjort aktivt motstånd, gjort en omedelbar anmälan och återberättat på ett känslösamt sätt riskerar att få betydelse vid trovärdighetsbedömningen.¹²⁵ Genom rättsfallsgranskningen av domstolarnas trovärdighetsbedömningar synliggörs uppfattningarna om ett idealbrottsoffer på flera sätt. Framst tycks det finnas förutbestämda uppfattningar om hur målsägande ska agera innan, under och efter övergreppet som kan stärka respektive minska trovärdigheten, vilket är problematiskt ur ett brottsofferperspektiv.

En föreställning om hur brottsoffret ska agera förefaller vara att målsägande ska uppträda med viss återhållsamhet, vilket har lyfts fram som något fördelaktigt i trovärdighetsbedömningen i flera fall. Exempelvis har domstolar valt att betona det faktum att målsägande inte beskyllt gärningsmannen för att vara särskilt våldsam eller hotfull stärker målsägandes trovärdighet.¹²⁶ I fallet B 3630-15 betonades vikten av ett återhållsamt offer genom att tingsrätten angav i domskälen att målsägande lämnat uppgifterna på ett trovärdigt sätt, eftersom berättelsen inte innehöll några tendenser till överdrifter utan att den snarare hade varit återhållsam. I rättsfall B 3540-14 framförde hovrätten till brottsoffrets fördel att målsägandes berättelse var utan överdrifter och fri från motsägelser. Även i B 9907-14 sågs återhållsamhet som något fördelaktigt för målsägande genom att tingsrätten uttryckte att det framstod som osannolikt att målsägande skulle ha ljugit, eftersom hon hade varit noga med att framhålla att det fysiska våldet inte gjort särskilt ont och att hon inte gjort något motstånd då samlagen genomfördes. Domstolarnas resonemang påvisar att föreställningar om idealoffret som att målsägande ska återberätta på ett känslomässigt sätt och ha en god verbal förmåga får betydelse i den svenska rättstillämpningen.

Att det finns uppfattningar om hur ett offer ska agera innan och efter övergreppet framkommer även i rättsfall B 3540-14. Domstolen påpekade att omständigheter som att målsägande inte hade någon relation till offret, hade larmat polisen direkt efter övergreppet och besökt sjukhus ansågs stärka trovärdigheten. Så länge de förutfattade uppfattningarna uppfylls anses omständigheterna vara till målsägandes fördel. Det är dock när några av omständigheterna i ett fall skiljer sig mot föreställningarna om ett idealbrottsoffer som det kan bli problematiskt för brottsoffer. I trovärdighetsbedömningen i mål nr B 2256-14 ansåg tingsrätten att målsägande var trovärdig när hon berättat om övergreppet, men pekade dock

---

¹²⁵ Se avsnitt 2.1. Brottsoffret och ett brottsofferperspektiv: Åkerström & Sahlin, a.a., s. 46ff och Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

¹²⁶ Exempelvis B 940-16 och B 3540-14.

på detaljer i berättelsen som framstod som, citat, ”märkliga”. Tingsrätten menade att om målsägande blivit brutalt våldtagen skulle hon inte stannat kvar hos gärningsmannen i åtta timmar efteråt. Tingsrätten fäste även vikt vid att kvinnan hade tillgång till telefon där hon hade kunnat ringa polis, taxi eller en vän och bli hämtad, men att hon istället ringt sin mamma som bodde 40 mil bort. Ytterligare en ”märklig” detalj framhölls vara att när målsägandes föräldrar kom dit åt gärningsmannen, målsägande och målsägandes föräldrar pizza tillsammans. Tingsrätten menade också att målsägandes trovärdighet minskade eftersom gärningsmannen hotat att ta parets gemensamma barn och hus ifrån kvinnan på grund av hennes otrohet. Agerandet efteråt medförde att målsägande inte ansågs ha lämnat en alltigenom tillförlitlig berättelse om händelsen och övrig stödbevisning ansågs inte tillräcklig för att åtalet skulle vara styrkt bortom allt rimligt tvivel, varför åtal för våldtäkt ogillades. Även i fall B 8549-16 använde Svea hovrätt formuleringen att några omständigheter kunde tyckas ”märkliga”. En omständighet som domstolen ansåg märklig var att målsägande inte direkt hade larmat polisen när den tilltalade försökt bryta sig in i lägenheten. Dessutom ansåg domstolen det märkligt att målsägande istället ringt till sin mamma när förövaren lämnat lägenheten. När gärningsmannen kort lämnat målsägande ensam i ett rum i lägenheten hade hon kontaktat sin mamma via SMS samt försökt kontakta grannarna genom att kasta ut handlingar på deras balkong med ett skrivet meddelande om hjälp samt att kasta ett plastäpple mot deras fönster för att få deras uppmärksamhet. Hovrätten menade att dessa omständigheter inte framstod som mindre riskabla än att lämna lägenheten och ge sig iväg till målsägandes mamma som bodde i närheten. Hovrätten pekade på att nämnda omständigheter samt att hon varit aktiv under det sexuella umgänget talade emot att hon befunnit sig i särskilt utsatt situation. Hovrätten ansåg att dessa moment även skulle vägas in i bedömningen av målsägandes trovärdighet.

Trovärdighetsbedömningarna i rättsfallen visar tydligt, den i praxis fastslagna utgångspunkt, att målsägandes beteende efter händelsen får betydelse för trovärdighetsbedömningen.¹²⁷ Ur ett brottsofferperspektiv kan det ifrågasättas vilka föreställningar som ligger till grund för att domstolarna ska anse vissa beteenden som ”märkliga”. Det är inte en helt orimlig slutsats att risken finns att domstolarna påverkas av uppfattningar om idealbrottsoffret vid bedömningen av vilka beteenden som anses ”sedvanliga”. Går agerandet utanför dessa föreställningar anses det ”märkligt”. En av uppfattningarna om brottsoffret som kan påverka bedömningarna i fallen är föreställningen om att gärningsmannen bör vara okänd för målsägande. I de båda rättsfallen hade målsägande haft en relation med gärningsmannen. Genom ovan tabell över de granskade rättsfallen framgår också att i 10 av de 15 granskade rättsfallen hade gärningsmannen och offret haft eller har en pågående relation. Nämnas bör även att ingen av de granskade rättsfallen omfattar en överfallsvåldtäkt. Att domstolen bedömer våldtäktsituationer utefter föreställningar om det ideala brottsoffret, där gärningsmannen är okänd för kvinnan, skapar problem eftersom det sällan är så verkligheten ser ut. Rättsfallen få ses som exempel på att ett offers agerande efter övergreppet kan påverkas och vara mindre

---

¹²⁷ Se avsnitt 3.2. Beviskrav: NJA 2009 s. 447 I och II.

”rationellt” om parterna har eller har haft en relation. Omständigheter som domstolen ansåg som ”märkliga”, såsom att inte direkt larma polisen, kan istället vara fullt naturliga när offret har eller har haft en relation med gärningsmannen. När offer dessutom hamnat i ett chocktillstånd efter övergreppet kan det även vara problematiskt att leta efter ett rationellt beteendemönster, utefter föreställningar om det ideala brottsoffret, när ett chocktillstånd sällan är rationellt.

Föreställningarna om att ett visst brottsoffer åsyftas kan innebära en övergripande problematik för alla typer av våldtäktsfall och är inte särskilt avgränsat till fall där våldtäktsoffret varit passiva på grund av allvarlig rädsla. Genom rättsfallsgranskningen avseende offrets trovärdighet framkommer dock en problematik avseende värderingen av stödbevisningen som medför större svårigheter vid fall av frozen fright. Som ett komplement till trovärdighetsbedömningen ska domstolen även överväga stödbevisning och övrigt som framkommit i målet.¹²⁸ I fallet B 2256-14 ansågs omständigheten att det bara funnits mindre sårskador i slidan och en avsaknad av ytterligare skador i form av greppmärken på armar och ben tala mot att en våldtäkt hade skett. Domstolen menade att det inte hade varit orimligt att förvänta sig blånad eller rodnad efter grepp eller fasthållning. Formuleringen tydliggör att det råder en förväntan på skador, vilket är synnerligen problematiskt eftersom det i de flesta passivitetsfall saknas skador. Att det finns en förväntan på skador tydliggör även att utgångspunkten för nuvarande våldtäktsbestämmelse är våld och tvång.

Ytterligare problematik som härrör sig till våldtäktsoffer som hamnat i ett frystillstånd är att dessa brottsoffer kan ha svårigheter att minnas och återge det direkta händelseförloppet. Denna problematik tydliggörs i B 2369-14 där målsägande berättat att hon endast mindes fragment av vad som hände och förklarat detta med att hon fick en ”panikchock”. Hovrätten ansåg att målsägande varit tydlig med att ange vilka delar av händelseförloppet som hon mindes och vad hon varit osäker på. Vidare ansågs målsägandes berättelse vara fri från motsägelser och överdrifter. Hovrätten menade att målsägandes tveksamhet inför ordningsföljden och varaktigheten av händelserna inte var särskilt anmärkningsvärd med hänsyn till situationen hon befunnit sig i. I fallet förekom dock vittnen som stödde målsägandes utsaga. Det är ändock tillfredsställande att hovrätten i detta fall beaktade att det inte var något märkligt att målsägande inte kunnat återge det exakta händelseförloppet på grund av att hon befunnit sig i en ”panikchock”.

Oavsett om offret agerat passivt eller inte är en generell problematik vid våldtäktsfall bedömningen av den tilltalades trovärdighet. Trots målsägandes trovärdighet ska domstolen grunda sin bedömning på den tilltalades berättelse i det fall den inte är motbevisad eller så orimlig att den lämnas därhän¹²⁹. Att det är lättare för målsägande att uppfattas som trovärdig om inte den tilltalade hävdar ett annat händelseförlopp utan istället berättar om samma omständigheter som målsägande tydliggjordes i B 3118-16 och B

¹²⁸ Se avsnitt 3.2. Beviskrav: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 34f.

¹²⁹ Exempelvis B 11845-13.

2834-16. I de båda fallen konstaterade hovrätterna kort att målsägande hade gjort ett trovärdigt intryck och att hennes uppgifter framstod som tillförlitliga, eftersom de till stora delar fick stöd i det den tilltalade själv berättat samt vad vittnet berättat om målsägandes reaktioner. Problematik uppstår dock om den tilltalade hävdar ett annat händelseförlopp eller andra omständigheter än det som målsägande berättat om. I mål B 416-15 blev detta tydligt genom att målsägande till en början samtyckt till samlag, men kunde därefter inte ge uttryck för att hon inte längre ville fortsätta samlaget på grund av att hon befunnit sig i ett tillstånd som liknande frozen fright. I fallet trodde hovrätten på målsägandes uppgifter om att hon varit rädd och inte önskat fortsätta samlaget och det våld och kränkning som det innebar. Dock ansåg hovrätten att den tilltalades uppgifter inte kunde bortses ifrån eller avfärdas som orimliga, varför den tilltalades uppgifter låg till grund för den fortsatta bedömningen i fallet.

4.2 Brottsrubriceringen

Som påvisades i avsnittet om problemområden med gällande rätt kan brottsrubriceringen och gränsdragningen orsaka problem för brottsoffret. Det är därför relevant att undersöka hur problematiken hanteras i rättstillämpningen. Efter att samtliga 15 rättsfall har granskats innehåller 5 av 15 fall¹³⁰ ett resonemang huruvida gärningen ska rubriceras enligt 6 kap. 1 § första eller andra stycket BrB. Nedanföljande sammanställning redovisar utvalda delar av domstolarnas resonemang ur de rättsfall som kan vara problematiska ur ett brottsofferperspektiv.

I fallet B 1617-15 åtalspunkt 5 framgår att huvudregeln är att gärningen, om den uppfyller rekvisiten, först ska rubriceras som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1 st. BrB och om inte det uppfylls kan det prövas om det skett ett otillbörligt utnyttjande av offrets utsatta situation i enlighet med 6 kap. 1 § 2 st. BrB. I fallet uttryckte hovrätten att målsägande E kan anses ha befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla men att det våld som målsägande utsatts för är tillräckligt för att den tilltalade ska dömas för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § st. BrB. I rättsfallet B 2369-14 förekom våld genom fysiskt betvingande genom att den tilltalade hållit fast målsägande med kroppstygden. Målsägande uppgav att hon fick en ”panikchock” under händelsen och lämnade som skriftlig bevisning ett intyg om posttraumatiskt stressyndrom efter händelsen. Trots detta diskuterades aldrig att målsägande befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Att tillämpningen av våldtäktsbestämmelsen har utgångspunkt i våld och tvång riskerar att situationer där offret agerat passivt på grund av allvarlig rädsla inte uppmärksammas, utan att det istället blir ett resonemang kring våld, passivitet och presumerat samtycke. Även om gärningen rubriceras som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1 st. BrB kan det vara tillfredsställande både för målsägande och rättsväsendet att den allvarliga rädslan uppmärksammas. För brottsoffret kan uppmärksammandet av allvarlig rädsla bryta den skam och självklander

¹³⁰ B 11845-13, B 2369-14, B 3540-14, B 416-15, B 3630-15.

som ett frystillstånd kan ge upphov till. Det i sin tur kan underlätta den efterföljande bearbetningsprocessen och undvika att offer som hamnat i ett frystillstånd lättare utvecklar posttraumatiskt stressyndrom¹³¹. För rättsväsendet i stort kan ett uppmärksammande av allvarlig rädsla leda till en ökad kunskap om utbredningen av offer som hamnar i ett frystillstånd och på längre sikt påverka bilden av hur ett idealbrottsoffer bör agera vid ett övergrepp.

I B 416-15 diskuterades huruvida en gärning skulle bedömas som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första eller andra stycket BrB. Tingsrätten framhöll, som hovrätten senare fastställde, att gärningsmannens åtgärd att låsa dörren och hans uttalande att det var han som bestämmer närmade sig vad som skulle kunna utgöra hot, men tingsrätten menade att vid en försiktig bedömning kunde det ändå inte anses vara ett hot enligt 6 kap. 1 § 1 st. BrB. De handgripligheter och våld som målsägande utsattes för under samlaget kunde inte heller anses uppfylla rekvisitet om våld, eftersom det inte hade visats att det användes för att tvinga målsägande till samlag. Gärningen bedömdes därmed som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 2 st. BrB. Resonemanget visar att våld och hot som förekommer i nära anslutning till händelsen men som inte används för att tvinga målsägande till en sexuell handling inte är tillräckligt för att rubriceras som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1 st. BrB. Det kan vara negativt för brottsoffer, eftersom vissa situationer riskerar att falla mellan stolarna. I mål B 11845-13 konstaterade tingsrätten att övergreppet innefattade flera handlingar som var kränkande och olämpliga mot målsägande, men att det varken förekommit hot eller våld eller något som inneburit att målsägande befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Med anledning av det ansåg tingsrätten att åtal för våldtäkt skulle ogillas. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och ansåg istället att gärningsmannens handlingar var en maktdemonstration eller ett utflöde av hans frustration, där han tvingat målsägande till att utföra oralsex på honom medan han höll i målsägandes huvud. Hovrätten pekade på att handlingarna hade föregåtts av en uppslitande diskussion där gärningsmannen använt kniv och hotelser om att han skulle ta med sig deras gemensamma son från lägenheten. Hovrätten ansåg att det faktum att gärningsmannen fört målsägande till soffan och tvingat henne att utföra oralsex på honom under tiden han höll i hennes huvud skulle ses som en uppsåtlig våldtäkt. Gärningen innebar en påtvingad sexuell handling som utförts med fysiskt betvingande och under direkta, eller i vart fall outtalade, hotelser. Genom att hovrätten ansåg att det förelåg ett fysiskt betvingande som uppfyllde rekvisiten för 6 kap. 1 § 1 st. BrB prövades inte frågan om kvinnan befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Det hade varit intressant att veta hur hovrätten skulle ha bedömt den utsatta situationen, eftersom tingsrätten inte ansåg att kvinnan befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Att hovrätten pekade på att de sexuella handlingarna föregåtts av en uppslitande diskussion visar att vissa typer av handlingar som föregått gärningen vägs

---

¹³¹ Se avsnitt 2.2.2.1. Internationella studier om våldtäktsoffers reaktioner: Bovin, Michelle J, Jager-Hyman, Shari, Gold, Sari D, Marx, Brian P, Sloan, Denise M: *Tonic Immobility Mediates the Influence of Peritraumatic Fear and Perceived Inescapability on Posttraumatic Stress Symptom Severity Among Sexual Assault Survivors*. Journal of Traumatic Stress, Vol. 21, No. 4, 2008, s. 402–409.

in. Handlingarna är ändå nära i tid till den sexuella handlingen och får anses ha ett direkt orsakssamband med den sexuella handlingen. Det kan därmed inte genom detta rättsfall avgöras hur domstolen bedömer situationer med våld i nära relationer med en historia av systematiskt hot och våld utan att våldet varit en förutsättning för gärningens genomförande. Att hovrätten dessutom påpekade att mannens agerande var en maktdemonstration eller ett utflöde av hans frustration är på flera sätt ett viktigt ställningstagande ur ett brottsofferperspektiv. Genom att tydliggöra att ett övergrepp ofta är ett sexuellt maktuttryck synliggörs kvinnans utsatthet. Hovrättens resonemang är även en viktig del i att uppmärksamma våldtäkter som sker inom en relation där ett förtryck pågått under lång tid.

4.3 Brottsoffrets viljeuttryck

Utformningen av gällande rätt kring bedömningen av brottsoffrets viljeuttryck för att utröna ett icke-samtycke är problematisk. Hur våldtäktsoffret har uttryckt ett icke-samtycke blir särskilt relevant i situationer som inte rör rena överfallssituationer och i synnerhet vid passivitetsfall. Inget av de granskade rättsfallen rör en överfallssituation utan i de flesta fallen har offret och gärningsmannen haft eller har haft en relation. I de fall gärningsmannen varit okänd för offret har parterna träffats under samma dag/kväll som övergreppet ägde rum.¹³² Hur domstolarna har resonerat kring hur offret lyckats förmedla sitt icke-samtycke för att bryta presumtionen om att offret varit villig till den sexuella handlingen kan på många sätt ge uttryck för domstolarnas syn på brottsoffret. Efter att samtliga 15 rättsfall har granskats innehåller 4 av 15 fall¹³³ ett resonemang om hur målsägandes vilja till den sexuella handlingen kommit till uttryck. Nedanföljande sammanställning redovisar utvalda delar av domstolarnas resonemang ur de rättsfall som kan vara problematiska ur ett brottsofferperspektiv.

Det problematiska med presumtionen är att även om det inte enligt lagens utformning krävs någon form av fysiskt motstånd eller protester är det lättare att visa att tvång förelegat om det förekommit ett visst motstånd. Även att visa att offret varit rädd och i en särskilt utsatt situation underlättar om det förekommit omständigheter med våld och tvång som gör att domstolen anser att rädslan är befogad. Att det är lättare att konstatera att samtycke inte förelegat när det förekommit våld tydliggörs i B 2369-14. Tingsrätten uttryckte att det faktum att det förekommit tvång genom fysiskt betvingande visar att det varit i strid med målsägandes vilja. Dessutom verkar bilden av hur ett idealbrottsoffer ska göra motstånd vid ett övergrepp påverka domstolarna i deras resonemang om brottsoffrets viljeuttryck. I rättsfallet B 940-16 hade en ung tjej träffat en äldre man och när mannen försökt inleda ett sexuellt umgänge hade flickan upprepade gånger sagt ”nej nu måste jag verkligen fara” samt med sitt kroppsspråk och åtgärder visat att hon varit mycket obekvä

¹³² Se avsnitt 4. Granskning av rättstillämpningen: Tabellen.

¹³³ B 2369-14, B 2834-16, B 3118-16, B 940-16.

i situationen. Flickan hade dock inte gjort något fysiskt motstånd. Tingsrätten uttryckte att hon måste ha känt en rädsla och osäkerhet kring om hur hon skulle ta sig ur den situationen hon försatt sig i och att hon därför inte förmådde att mera kraftfullt värja sig eller agera. Formuleringen ger uttryck för att det finns en norm om fysiskt motstånd vid övergrepp och förekommer inget fysiskt motstånd måste det förklaras och stödjas i övriga omständigheter. För offer som agerat passivt på grund av allvarlig rädsla är normen om fysiskt motstånd problematisk, eftersom personer som hamnat i ett frystillstånd kan uppleva stunder under övergreppet då de är helt oförmögna att ge något läte ifrån sig eller än mindre något fysiskt motstånd. Tillståndet riskerar att vara till målsägandes nackdel vid bedömningen av viljeuttrycket.

I rättsfallet B 416-15 samtyckte en kvinna till vad hon trodde var ”vanligt” sex och när hon gjort det ändrades karaktären på samlaget. Mannen började slå kvinnan med öppen hand, spottade på henne, smiskade henne, höll fast henne hårt, kallade henne ”slyna” samt tog strupgrepp på henne. Kvinnan uppgav att hon var chockad och rädd över den ändrade karaktären och sa ingenting, utan hon ville bara att det skulle ta slut. Den tilltalade framhöll att han hade kommunicerat med målsägande och uppfattat det som att det var frivilligt. Målsägande menade att hon inte hade något minne av att något hade kommunicerats under tiden för samlaget. Hovrätten ogillade åtalet med hänvisning till att åklagaren inte hade lyckats bevisa att den tilltalades berättelse var orimlig eller motbevisad. Två av hovrättsråden hade en skiljaktig mening då de ansåg att kvinnan inte samtyckt till det våldsamma sexuella umgänget. De skiljaktiga ansåg att kvinnan var trovärdig eftersom hon hade utsatts för våld utan att den tilltalade, som inte kände kvinnan sedan tidigare, hade förvissat sig om att målsägande varit delaktig i rollspelet. Domstolens bedömning är i enlighet med gällande rätt där en kvinna som inte lyckats visa något icke-samtycke presumeras vara villig till den sexuella handlingen. Den skiljaktiga meningen är dock mer tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv, eftersom den tar avstamp i ett omvänt krav på att gärningsmannen måste förvissa sig om att samtycke råder. Rättsfallet påvisar den problematik som att visa samtycke för att bryta presumtionen kan ge upphov till. Enligt förarbetena kan allvarlig rädsla framkallas då gärningsmannen ändrar beteende eller karaktär, såsom att han plötsligt låser dörren¹³⁴. Brottsoffret uppgav att gärningsmannen blivit våldsam när det sexuella umgänget inleddes och att målsägande till följd av detta blev väldigt rädd och chockad. Att döma av syftet bakom rekvisitet får situationen ses som ett typexempel på en situation som objektivt, utifrån offrets synpunkt, ska betraktas som en allvarlig rädsla av kvalificerat slag, såsom frozen fright. Istället lade domstolen vikt vid att offret under tiden för det sexuella umgänget kunnat säga nej till ett visst strypgrepp och därmed följaktligen borde ha kunnat säga nej till de fortsatta sexuella handlingarna. Som framkommit är frystillståndet eller allvarlig rädsla inget rationellt beteende utan något som sker reflexmässigt. Det är därför problematiskt att leta efter ett rationellt beteendemönster hos brottsoffret och lägga beteende som är ”rationellt avvikande” brottsoffret till last.

---

¹³⁴ Se avsnitt 3.4.5. Allvarlig rädsla: prop. 2012/13:111 s. 113.

4.4 Bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation

Eftersom denna uppsats till stor del tar avstamp i hur lagstiftningen och rättstillämpningen hanterar våldtäktsoffer som inte gjort något motstånd på grund av allvarlig rädsla är granskningen av bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation särskilt betydelsefull. Med anledning av rapporten från Södersjukhuset, att 70 procent av de tillfrågade våldtäktspatienterna hamnat i ett frystillstånd,¹³⁵ är det även intressant att undersöka hur det stora antalet som hamnar i ett frystillstånd hanteras. Efter att samtliga 15 rättsfall har granskats innehåller 12 av 15 rättsfall¹³⁶ en bedömning av om målsägande befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Nedanföljande sammanställning redovisar utvalda delar av domstolarnas resonemang ur de rättsfall som kan vara problematiska ur ett brottsofferperspektiv.

Enligt förarbetena ska det avgörande för om offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla vara hur situationen uppfattats utifrån offrets synpunkt. Det krävs dock att rädslan är av kvalificerat slag, vilket ett frozen fright-tillstånd räknas som.¹³⁷ Även om bedömningen ska göras utifrån offrets synpunkt framkommer det i ett flertal rättsfall att det finns föreställningar om när ett offer borde och inte borde bli rädd. Att förekomsten av tvång genom våld eller hot är central även i bedömningen kring allvarlig rädsla framkommer bland annat i mål B 9907-14. I fallet hade en kvinna en relation med en man som varit hotfull, våldsam och kontrollerande. Domstolen ansåg att kvinnan befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Det lades vikt vid att målsägande varit livrädd för mannen och att den misstänkta var fysiskt överlägsen. Åtalet gällde även grov kvinnofridskränkning som mannen dömdes för, vilket kan ha påverkat synen på kvinnans utsatthet. Våld och tvång förefaller vara omständigheter där det anses berättigat att offret blir allvarligt rädd. Det synliggörs i B 6780-16 där domstolen ansåg att rekvisitet allvarlig rädsla av kvalificerat slag inte var uppfyllt, eftersom mannen inte varit våldsam, uppträtt hotfullt eller uppträtt på ett annat sätt att målsägande kunde befara att han skulle bli aggressiv. Resonemanget tydliggör att utgångspunkten för rädsla är om det förekommit eller kan förekomma hot eller våld. Det faktum att kvinnan i fallet hade vaknat av att hon utsattes för sexuella handlingar ansågs inte vara tillräckligt för att objektivt klassificeras som allvarlig rädsla. I målet ansågs det endast vara våldtäkt under den stunden som målsägande sov, medan den tiden som målsägande varit vaken men låtsats att sova på grund av rädsla inte bedömdes som våldtäkt. Även i mål B 2834-16 vaknade en kvinna av att hon utsattes för sexuella övergrepp. Kvinnan uppgav att hon fick panik och blev paralyserad och inte klarade av att säga eller göra något för att få samlaget att upphöra.

¹³⁵ Se avsnitt 2.2.2.2. Studier i Sverige om våldtäktsoffers reaktion: Tiihonen Möller, Anna, Söndergaard, Hans-Peter, Helström, Lotti: *Tonic immobility during rape*, Department of Clinical Science and Education, Karolinska institutet, Sweden.

¹³⁶ B 9907-14, B 3540-14, B 4147, 14, B 416-15, B 3630-15, B 1617-15, B 6780-16, B 2834-16, B3118-16, B 8549-16, B 1561-16, B 940-16.

¹³⁷ Se avsnitt 3.4.5. Allvarlig rädsla: prop. 2012/13:111 s. 113.

Domstolen ansåg dock att det inte fanns någonting konkret i situationen som gav stöd till en allvarlig rädsla av kvalificerat slag. Domstolen lade vikt vid att parterna känt varandra och att målsägande berättat att gärningsmannen varit en av hennes bästa vänner. Även i B 3630-15 synliggörs att våld och tvång är central vid bedömningen. I fallet hade målsägande uppgett att hon gick med på de sexuella handlingarna för att inte göra den tilltalade upprörd. Dock ansåg hovrätten att gärningsmannen inte hotat eller misshandlat henne och att situationen inte hade varit så pass hotfull att hon kunde anses vara i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Hovrätten pekade på att gärningsmannen inte hotat eller misshandlat henne förrän efter samlaget. Dessutom lade domstolen vikt vid att målsägande kunnat neka till sex när den tilltalade ville ha sex en andra gång. Formuleringen påvisar att agerandet efteråt får betydelse även för när ett offer bedöms befinna sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Att våld, hot och tvång får så pass stor betydelse är problematiskt eftersom 6 kap. 1 § 2 st. BrB ska täcka sådana situationer där gärningsmannen inte behöver använda våld.¹³⁸

Föreställningarna om vilka situationer som kan framkalla allvarlig rädsla kan påverkas av synen på idealbrottsoffret. Uppfattningarna kan vara problematiska eftersom det faktumet att bli utsatt för ett övergrepp i sig kan ge upphov till en allvarlig rädsla. Förutom föreställningar om vilka situationer som torde framkalla rädsla förefaller det finnas föreställningar om hur ett idealbrottsoffer ska agera efter att ha upplevt allvarlig rädsla under våldtäkten som kan påverka bedömningen. I mål nr B 940-16 åtalspunkt 5 fastställde hovrätten tingsrättens dom avseende våldtäkt. I tingsrättens bedömning av flickans beteende lyftes särskilt att mannen efter samlaget hade skjutsat henne till skolan och gett henne pengar. Tingsrätten uttryckte att det med anledning av att mannen varken varit hotfull eller använt våld vid samlaget framstod det efterföljande beteende inte som så verklighetsfrämmande att den angivna händelsen mycket väl kan ha inträffat. Flickans beteende, att godta skjuts och pengar, framstod som märkliga men kunde förklaras med att mannen inte hade varit våldsam eller hotfull. Genom denna formulering synliggörs att offrets beteende efteråt får betydelse för bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation. Rättsfallet visar dessutom att det finns en föreställning om hur ett händelseförlopp vid ett övergrepp ska fortlöpa och vad som kan framkalla allvarlig rädsla.

Rättsfallet B 1561-16 innehöll sådana omständigheter som får anses utgöra typexempel både på lagstiftarens syfte med rekvisitet allvarlig rädsla samt på när brottsoffret lättast får fullständig legitim status som brottsoffer. I fallet plockades en ung berusad tjej upp av en man i bil utanför ett uteställe som körde henne till en för henne okänd plats i skogen. På platsen tog mannen hennes mobiltelefon och efter att målsägande gråtit och bett honom att köra henne hem hade mannen lagt sig på henne och fört in sin penis och fingrar i hennes slida. Målsägande uppgav att hon inte hade gjort något fysiskt motstånd och att mannen

---

¹³⁸ Se avsnitt 3.4.4. Otillbörligt utnyttjande av någons särskilt utsatta situation: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. 1 §, Zeteo, 2017-01-02 och prop. 2012/13:111 s. 112.

varken tryckt undan henne eller hotat henne med våld. Genom att inget våld eller hot användes blev 6 kap. 1 § 2 st. BrB aktuellt. Tingsrätten gjorde bedömningen, som sedan fastställdes av hovrätten, att även om målsägande varit berusad vid tillfället syntes emellertid inte detta. Domstolen ansåg att målsägandes samtal till SOS och till en kompis indikerade att målsägande varit mycket rädd. Det faktum att hon dessutom uppgav att hon upplevt att hon inte hade något annat alternativ än att underkasta sig samlaget framhölls också. Domstolen menade vidare att från målsägandes eget perspektiv framstod alla möjligheter att undkomma eller tillkalla hjälp som uteslutna, eftersom hon varit rädd för att utsättas för våld om hon försökte ta sig därifrån. Brottsoffret i fallet uppfyllde de föreställningar som finns kring det ideala brottsoffret. Hon var svag och försvarslös och hon fördes till en för henne okänd plats. Föreställningar om gärningsmannen uppfylldes också då han var okänd för offret och att han varit ”ond” och ”stor” bekräftades i samband med att målsägande uppgav att hon varit rädd, inte vågat göra motstånd och att han begränsat hennes möjligheter att tillkalla hjälp. Målsägande följde även de föreställningar som finns kring hur ett offer ska agera efter ett övergrepp. Att hon försökt ringa SOS och en kompis sågs som omständigheter som talade till hennes fördel. Domstolens resonemang tydliggör att det finns föreställningar om hur ett offer ska uppfattas, hur ett övergrepp ska gå till för att framkalla rädsla samt hur offret ska agera efter övergreppet.

Ett liknande typexempel på ett utsatt brottsoffer som lättare kan få full legitimitet som brottsoffer återfinns i mål nr B 1617-15 åtalpunkt 1. Fallet rör en ung tjej som befann sig i ett ensligt skogsområde med en mycket äldre gärningsman som var bestämd och hotfull. Den unga tjejen försökte göra motstånd men blev så rädd att hon blev paralyserad. Målsägande uppgav att hon inte kunde röra sin kropp trots att hon ville. Hon berättade vidare att det kändes som om hon skulle dö. Brottsoffret, brottsituationen och gärningsmannen uppfyllde de föreställningar som finns kring ett idealbrottsoffer, vilket gör det lättare att konstatera att målsägande varit allvarligt rädd och befunnit sig i en särskilt utsatt situation.

Vid bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation blir det problematiskt ur ett brottsofferperspektiv när antingen brottsoffret, brottsituationen eller gärningsmannen går utanför de föreställningar som finns om det ideala offret. En situation där idealföreställningarna särskilt ställs på sin spets är när målsägande har eller har haft en relation med gärningsmannen. I B 4147-14 tydliggörs bland annat detta genom att parterna hade en pågående relation och var sammanboende. Fallet rörde flera åtalpunkter av misshandel under en period på ungefär sex månader samt en åtalpunkt rörande våldtäkt. Våldtäkten föregicks av en misshandel där kvinnan gått till sin svåger för att bli omplåstrad. Efter misshandeln återvände hon till den gemensamma lägenheten och sambon. Hon var så pass rädd för den tilltalade att hon inte vågade göra motstånd när denne ville ha sex med henne efter det att hon återvänt till lägenheten. Hon sa nej vid upprepade tillfällen men gjorde inget fysiskt motstånd, utan låg med huvudet vänt in mot väggen under hela tiden för övergreppet. Hovrätten ansåg att genom att hon återvände till lägenheten kunde hon inte ha varit så allvarligt rädd att det kunde räknas som rädsla av

kvalificerat slag. Hovrätten vägde inte heller in att de tidigare fallen av misshandel kunde ha påverkat målsägandes rädsla av kvalificerat slag. En kvinna som befinner sig i ett förhållande med hot och våld kan innebära att en allvarlig fruktan har byggts upp. Dock togs detta inte upp i bedömningen, utan domstolen konstaterade endast att en rädd kvinna inte agerar på ett sådant sätt. Rättsfallet får även gestalta den problematik som diskuterades under problemområden med gällande rätt, nämligen övergreppssituationer i nära förhållande där det förekommit våld. Rättsläget, varken gällande rätt eller dess tillämpning, verkar inte beakta att våld som skett innan övergreppet, som inte varit en direkt förutsättning för gärningens genomförande, kan påverka brottsoffrets rädsla för gärningsmannen. Rättsläget på detta område är oförutsebart och osäkert, vilket är problematiskt för brottsoffer som lever med våld och övergrepp i nära relationer då deras utsatthet inte synliggörs på ett mer tillfredsställande sätt.

Det rådande högt ställda beviskravet kan påverka bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation. I mål B 416-15 konstaterade hovrätten att den trodde på målsägandes uppgifter om att hon varit rädd och inte önskat bli utsatt för det våld och kränkning som samlaget innebar. Ändock grundade domstolen händelseförloppet på den tilltalades berättelse i enlighet med det högt ställda beviskravet. Den tilltalade hade uppgett att han flera gånger frågat om han skulle sluta där målsägande sagt att hon ville fortsätta samt uttryckt att hon endast ville att stryptaget skulle sluta. Hovrätten menade att genom att målsägande kunnat ge uttryck för viljan om att stryptaget skulle sluta men inte för det övriga samlaget var det tillräckligt för att hon inte skulle anses vara i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla och än mindre att den tilltalade hade uppsåt till situationen. Rättsfallet får även gestalta att det finns förutbestämda uppfattningar om hur offret ska agera vid allvarlig rädsla, där det förefaller betonas ett konsekvent beteende.

Efter rättsfallsgranskningen av domstolarnas bedömningar av särskilt utsatt situation på grund av rädsla framstår bedömningarna som aningen oförutsägbara. I rättsfallet B 8549-16 uttryckte domstolen en osäkerhet kring hur ett offer ska agera under ett tillstånd av allvarlig rädsla. I fallet hade den tilltalade brutit sig in i sin före detta flickväns lägenhet, misshandlat henne och därefter genomfört sexuella handlingar med henne. Den tilltalade dömdes för misshandel och hemfridsbrott men åtalet för våldtäkt ogillades. Svea Hovrätt ansåg att målsägande inte hade varit allvarlig rädd, eftersom kvinnan hade deltagit aktivt i det sexuella umgänget. Hovrätten ansåg att det inte hade lagts fram någon bevisning huruvida stark rädsla utesluter ett aktivt handlande eller inte. Hovrättens formulering visar att det finns ett behov av en ökad kunskap kring brottsoffers agerande under allvarlig rädsla. En ökad kompetens på området hade dessutom kunnat undvika att bristen på kunskap ersätts av föreställningar om ett idealbrottsoffer. En ökad kunskap kan även på lång sikt innebära att föreställningarna förändras. Att målsägande varit aktiv i rättsfallet, i form av att kvinnan gjort som hon blivit tillsagd, hade kunnat tolkas som en medveten strategi för att undvika våld. Enligt förarbetena kan rekvisitet allvarlig rädsla i form av

passivitet även vara en medveten strategi av offret för att undvika våld.¹³⁹ Av granskningen av rättstillämpningen är det dock påtagligt att domstolen fokuserar på sådan allvarlig rädsla som inneburit att offret paralyserats av skräck på grund av gärningsmannens våldsamma och hotfulla beteende. Det diskuteras inte vid något tillfälle i de granskade rättsfallen att passiviteten kunde ha använts som en medveten strategi från offret. I fall där brottsoffer vaknat av att de utsatts för ett övergrepp och agerat passivt och låtsats sova för att övergreppet ska ta slut blir detta särskilt relevant.¹⁴⁰ Att domstolarna inte har diskuterat huruvida det kan ha varit en medveten strategi kan bero på en osäkerhet kring omfattningen, såsom hovrätten i rättsfallet gav uttryck för. Att inte beakta att det kan vara en medveten strategi kan även böttna sig i synsättet om att det för allvarlig rädsla ofta krävs ett svagt och utsatt brottsoffer. Att medvetet vara passiv under ett övergrepp går även emot föreställningen om att ett idealbrottsoffer desperat ska försvara sig till varje pris.¹⁴¹

Eftersom gällande rätt inte ger någon klar vägledning kring rekvisitet allvarlig rädsla är det av vikt både för brottsoffret och som av rättssäkerhetsskäl att domstolen redogör utförligt för sitt resonemang för att tydliggöra vilka uppfattningar och omständigheter som ligger till grund för bedömningarna av särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla av kvalificerat slag. Exempelvis är den redogörelse som hovrätten gjort i rättsfallet B 3540-14 inte tillfredsställande. Målsägande i fallet uppgav att hon varit livrädd för gärningsmannen men i domskälen konstaterades endast, genom en mening, att målsägande inte befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla.

4.5 Uppsåtsbedömningen

Uppsåt är en viktig del av rättsläget avseende våldtäkt och offer som inte gjort motstånd på grund av allvarlig rädsla. Även om uppsåtsbedömningen inte härrör sig direkt till offret är bedömningen ändå relevant ur ett brottsofferperspektiv avseende lagens utformning, rättstillämpningen och för att brottsoffret ska få upprättelse genom fällande dom. Vid en uppsåtsbedömning kan synen på brottsoffret och dennes agerande synliggöras. Efter att samtliga 15 rättsfall har granskats innehåller 7 av 15 fall¹⁴² en mer eller mindre omfattande uppsåtsbedömning. Nedanföljande sammanställning redovisar utvalda delar av domstolarnas resonemang ur de rättsfall som kan vara problematiska ur ett brottsofferperspektiv.

Att det är många steg innan ansvar för våldtäkt kan utdömas tydliggörs i B 8549-16, där hovrätten inledde med att redogöra för vad som krävs för att den tilltalade ska dömas för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 2 st. BrB. I ett första steg krävs det att händelseförloppet har den ordningsföljd som gärningspåståendet hävdar. Beviskravet förutsätter att det ska vara så

¹³⁹ Se avsnitt 3.4.5. Allvarlig rädsla: prop. 2012/13:111 s. 113.

¹⁴⁰ B 6780-16.

¹⁴¹ Se avsnitt 2.1. Brottsoffret och ett brottsofferperspektiv: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

¹⁴² B 9907-14, B 2869-14, B 416-15, B 2834-16, B3118-16, B 1561-16, B 940-16.

gott som uteslutet att det kan ha gått till på något annat sätt. Därefter krävs det att målsägandes tillstånd var sådant att det, i straffrättslig mening, utgjorde en särskilt utsatt situation. Utöver det krävs det att den tilltalade otillbörligt utnyttjade utsattheten samt att gärningsmannens uppsåt omfattade alla dessa omständigheter. I 11 av de 15 granskade rättsfallen¹⁴³ använde den tilltalade invändningen att målsägande samtyckt till de sexuella handlingarna eller att den tilltalade i vart fall inte uppfattade att målsägande inte samtyckte.¹⁴⁴

Vid uppsåtsbedömningen är det oftast lättare att konstatera att förövaren haft uppsåt om gärningsmannens beteende varit kontrollerat och utdraget i tid. Att förekomsten av tvång genom hot eller våld underlättar även vid uppsåtsbedömningen framkommer i B 2369-14. Hovrätten ansåg att den tilltalade haft uppsåt genom att mannen dels hållit fast målsägande, dels att målsägande inte deltog aktivt i händelseförloppet. I fallet dömdes den tilltalade för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1 st. BrB genom att våld hade använts i form av fasthållande av målsägande. I mål B 9907-14 hade en man förberett en sexakt med post it-lappar, sugrör och speciella kläder för kvinnan. Mannen hade även under samlaget sagt åt kvinnan att hålla käften när hon sa att det gjorde ont samt att han hade uppmanat kvinnan att spela bättre och även frågat om hon kände sig våldtagen. Hovrätten ansåg att mannen måste ha insett omständigheterna och därmed haft uppsåt till våldtäkten. I fall där våld använts är det även lättare att konstatera att den tilltalade haft uppsåt och måste insett att målsägande inte samtyckt till den sexuella handlingen. Ur ett brottsofferperspektiv är detta problematiskt på flera sätt. För det första förstärks normen om att våld och tvång utgör en viktig beståndsdel för en fällande våldtäktsdom. För det andra är betydelsen av våld synnerligen problematisk vid passivitetsfall, eftersom det kan innebära att domstolen kan konstatera att kvinnan inte samtyckt till sexuellt umgänge och varit allvarligt rädd, men att åtal ändå kan ogillas eftersom det brister i uppsåtsbedömningen.

Förutom våld, hot och tvång underlättar det för domstolen vid en uppsåtsbedömning om målsägande visat ett fysiskt eller verbalt motstånd. I mål B 940-16 hade offret ett flertal gånger sagt ”nej” och därmed konstaterade tingsrätten att gärningen hade begåtts med uppsåt. I B 1561-16 ansåg tingsrätten, som hovrätten sedan fastställde, att kvinnan hade befunnit sig i en särskilt utsatt situation och gärningsmannen otillbörligt utnyttjat tillståndet. Den tilltalade ansågs varit införstådd i att målsägande varit berusad och att han själv försatt henne i en utsatt situation genom att köra henne till en okänd plats i skogen och ta hennes mobiltelefon. Genom att dessutom ignorera hennes gråt och uppmaningar om att hon ville hem ansågs mannen fullt medveten om att det sexuella umgänget uppkom på grund av hennes utsatta situation även om hon varit passiv. Formuleringen ”även om hon varit passiv” visar att det passiva agerandet annars kan vara en omständighet som kan göra att gärningsmannen inte anses ha uppsåt.

---

¹⁴³ B 11845-13, B 2256-14, B 4748-14, B 2369-14, B3540-14, B 1617-15, B 416-15, B 8549-16, B 2834-16, B 1561-16, B 940-16.

¹⁴⁴ Exempelvis B 2369-14.

I B 3118-16 tydliggörs problematiken med att det i sista steget brister i uppsåtsbedömningen. Mannen i det aktuella fallet friades från våldtäkt genom att han hade misstagit kvinnan för att sova när hon istället hade varit allvarligt rädd. I mål B 2834-16 hade gärningsmannen insett att målsägande varit passiv, men han trodde att det berodde på att hon varit uttråkad. Den tilltalade menade att om målsägande hade bett honom att sluta hade han gjort det direkt. Domstolen ansåg att den tilltalade efter övergreppet hade uppträtt som om han hade haft sex med samtycke och att han därmed ansågs ha saknat uppsåt till gärningen.

Av rättsfallsgranskningen kring domstolarnas uppsåtsbedömning framgår det att de omständigheter som gör det lättare för domstolen att konstatera uppsåt sällan är sådana som är karaktäristiska för ett övergrepp där offret varit passivt. Att det ofta krävs våld, ett utdraget händelseförlopp eller att gärningsmannen måste ha insett att målsägande upplevde gärningen på ett sådant sätt att hon blivit allvarligt rädd är problematiskt. Det kan vara svårt att visa att gärningsmannen insåg att offret upplevde gärningen som skrämmande när inget våld förekommit och när många av fallen berör parter som har eller har haft en relation med varandra. Det höga kravet på uppsåt för straffansvar kan vara otillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv, eftersom det för offret kan anses stötande att det konstateras allvarlig rädsla och bristande samtycke till den sexuella handlingen, men att det trots det inte blir en fällande dom på grund av bristande uppsåt.

5 Analys

När rättsläget avseende gällande rätt och rättstillämpning har fastställts ska rättsläget diskuteras närmre utifrån synen på brottsoffret och det nya lagförslaget. Föreställningar om brottsoffret har redan diskuterats i samband med problemområdena i gällande rätt och rättstillämpningen. Synen på brottsoffret och problemområdena ska i detta kapitel belysas utifrån lagförslaget av 2014 års sexualbrottskommitté för att ur ett *de lege ferenda*-perspektiv utröna om några av problemen kan lösas med ny lagstiftning. Rättsutvecklingen av sexualbrottslagstiftningen, genom 2005 års reform och 2013 års lagändringar, synliggör en positiv utveckling ur ett brottsofferperspektiv. Omfattningen av våldtäktsbestämmelsen har utökats till att omfatta lindrigare former av våld och en större möjlighet att bedöma en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla. Även om det har skett en positiv rättsutveckling visar granskningen av lagstiftning och rättstillämpning att det fortfarande finns problem ur ett brottsofferperspektiv.

5.1 Synen på brottsoffret vid en våldtäkt

Inom straffrätten tillgodoses brottsoffrets rätt genom regleringar kring vilka gärningar som är brottsliga och straffbara.¹⁴⁵ Bestämmelserna om den straffbara gärningen och dess tillämpning kan därefter i varierande styrka tillgodose brottsoffret på olika sätt. Efter granskningen av gällande rätt och rättstillämpningen tycks en idealbild av brottsoffret och övergreppssituationen föreläggat vid utformningen av nuvarande våldtäktsbestämmelse och föreligga även vid dess tillämpning. Även om det inte explicit uttrycks i lagtext verkar lagstiftaren och i synnerhet rättstillämparen, medvetet eller omedvetet, ha en uppfattning om hur ett brottsoffer bör vara och agera. Som en del av brottsofferperspektivet har denna uppsats berört föreställningar om det ideala brottsoffret. Vad som skapar föreställningar om ett idealt brottsoffer kan grunda sig i föreställningar om hur män och kvinnor förväntas vara. Vid våldtäktsbrottet förefaller föreställningar om ett svagt kvinnligt offer och ett starkt manligt offer vara rådande. Att det överhuvudtaget finns föreställningar om hur ett offer bör vara för att få fullständig legitim status som brottsoffer är problematiskt ur ett brottsofferperspektiv. Våldtäktsbrott är till sin natur svåra att bekämpa och kartlägga eftersom den rådande könsmaktsordningen är välförankrad i samhällsstrukturen och sexualkulturen, utan att för den skull vara en politisk konstruktion. Tanken om mäns ledande ställning i samhället kan främja en mans benägenhet till att vidta våld mot en kvinna för att få sin vilja igenom. Problematiken och kärnan kring våldtäktsbrott ligger främst i att komma till bukt med mäns attityd till kvinnor.¹⁴⁶ Även om våldtäktsbrottet till sin karaktär, i större utsträckning än andra brott, fokuserar på brottsoffrets beteende, agerande och reaktion är en förändring av bilden av det ideala brottsoffret relevant för alla

¹⁴⁵ Se avsnitt 2.1. Brottsoffret och brottsofferperspektivet: Granström & Mannelqvist, a.a., s. 20ff.

¹⁴⁶ Se avsnitt 2. Våldtäkt och brottsoffret: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 35f och 37.

typer av våldtäktsfall. Dock blir det av särskild vikt i passivitetsfallen, eftersom offrets agerande i större utsträckning skiljer sig från bilden av hur det ideala brottsoffret bör agera. Genom 2005 års reform av sexualbrottslagstiftningen påpekades det uttryckligen att resonemang kring kvinnans sexvanor, klädsel och uppträdande inte bör finnas i domskälen.¹⁴⁷ Även om inte sexvanor och klädsel har diskuterats i domskälen i de granskade rättsfallen är det tydligt att våldtäktsoffrets uppträdande innan, under och framförallt efter övergreppet fortfarande får en stor betydelse. En del av synen på det ideala brottsoffret är att offret inte ska känna gärningsmannen för att få fullständig legitim status som brottsoffer.¹⁴⁸ Denna föreställning har framkommit tydligt i rättstillämpningen även om det redan i förarbetena inför ändringarna i brottsbalken år 1984 tydliggjordes att parternas relation till varandra ska sakna betydelse vid bedömningen av den straffbara gärningen.¹⁴⁹

Att förändra en välförankrad samhällsstruktur, både avseende mäns attityder mot kvinnor och synen på brottsoffret, kan vara en utdragen process. Ett steg mot en förändring kan vara att göra om lagstiftningen för att kunna åtgärda problemområden och omständigheter som hjälper till att förstärka bilden av att ett visst brottsoffer åsyftas. Det nya förslaget om att förändra sexualbrottslagstiftningen utgår ifrån en samtyckesmodell, vilket är intressant att undersöka ur ett brottsofferperspektiv.

5.2 Förslag på en samtyckesbaserad lagstiftning

Som en del av denna analys ska förslaget om en samtyckesbaserad lagstiftning analyseras för att undersöka om några av de tidigare identifierade problemen ur ett brottsofferperspektiv kan lösas genom en samtyckesbaserad lagstiftning. I den tidigare framställningen har problematiken med att våldtäktslagstiftningen till stor del utgår ifrån tvång belysts. Den svenska sexualbrottsrätten har med tiden utvecklats mot att inrikta sig alltmer på kränkningens art snarare än den sexuella handlingen. Centralt blir därmed kränkningen av offret snarare än gärningsmannens handlande. Det kan därmed te sig naturligt att det även i lagstiftning tas ett större avstamp i om det förelegat ett giltigt samtycke. Genom att ändra utgångspunkten för våldtäktsregleringen från tvång till samtycke kan det rucka bilden av att ett visst idealbrottsoffer vid våldtäktsbrott åsyftas. En lagstiftning och rättstillämpning som bygger på tvång innebär att det från början förutsätts en maktobalans där det krävs en stark part, förövaren, och en svagare part, brottsoffret. Blir utgångspunkten istället frivillighet förutsätts det i större utsträckning två jämlika parter.

Av rättsfallsgranskningen framgår det att som gällande rätt tillämpas idag utgår en stor del av domstolarnas bedömning kring offrets beteende. Det blir därmed något motsägelsefullt att regeringen i samband med 2005 års reform uttryckte att en samtyckesreglerad

¹⁴⁷ Se avsnitt 2.2. Brottsoffret och brottsofferperspektivet: Diesen & F. Diesen, a.a., s. 33ff.

¹⁴⁸ Se avsnitt 2.2. Brottsoffret och brottsofferperspektivet: Åkerström & Sahlin, a.a., s. 47f.

¹⁴⁹ Se avsnitt 2.2. Brottsoffret och brottsofferperspektivet: prop. 1983/84:105 s. 20.

lagstiftning skulle innebära en alltför stor fokusering på offret och offrets beteende i anslutning till och under den aktuella gärningen.¹⁵⁰ Med anledning av våldtäktsbrottets karaktär och den straffrättsliga regleringen förefaller det svårt att frångå att ett offer hamnar i fokus vid ett övergrepp. För att vara tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv bör istället den mest tillfredsställande hanteringen av fokuseringen kring offret utformas. Ett fokus på brottsoffret behöver per definition inte innebära något negativt, utan en tillfredsställande utformningen kan likväl tillgodose brottsoffret. Ett möjligt sätt att hantera fokus på brottsoffret är, som 2014 års sexualbrottskommitté har gett förslag på, genom en ny sexualbrottslagstiftning som tar avstamp i bristande frivillighet och ett oaktsamhetsansvar.

5.2.1 Begreppsbildning

Det nya lagförslaget föreslår att brottsbeteckningarna *våldtäkt* och *sexuellt tvång* ska ersättas av *sexuellt övergrepp* och *sexuell kränkning*. Genom att ändra brottsbeteckningarna sker ett viktigt ställningstagande rent begreppsmässigt. Ordet våldtäkt indikerar att ett sexuellt umgänge tas via våld när det i själva verket inte speglar hur mångfacetterat ett sexuellt övergrepp kan vara. Bara genom att göra om brottsbeteckningarna kan fokus ändras ifrån utgångspunkten att gärningen ska vidtas med våld och tvång till en mer neutral begreppsbildning. De nya begreppen är mer tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv eftersom den outtalade bilden av det svaga brottsoffret och den starka förövaren förstärks när begreppen våld och tvång används. I nuvarande 6 kap. 1 § 2 st. BrB förekommer även situationer utan våld och tvång som helt baseras på särskilt utsatt situation. Att ändra brottsbeteckningarna synliggör i högre grad andra typer av situationer än övergrepp med tvång genom hot eller våld. Ett brottsoffer som agerar passivt på grund av ett frystillstånd eller som en medveten strategi för överlevnad ges på förhand, genom en förändrad brottsbeteckning, samma legitima status som brottsoffer som utsätts för våld. Fokus på brottsoffret blir därmed likvärdigt oavsett omständigheterna kring övergreppet och kan innebära ett viktigt led i arbetet mot att förändra föreställningar om att ett visst idealbrottsoffer åsyftas. Den nya begreppsbildningen uppfyller dessutom likhetsprincipen på ett bättre sätt.¹⁵¹

5.2.2 Bristande frivillighet

Även om det har fastslagits bland annat i praxis att ett bristande samtycke är utgångspunkt vid rättstillämpningen¹⁵² har det bristande samtycket ofta kommit att diskuteras i samband med tvång och våld. Eftersom den vanligaste metoden för en våldtäktsman är att försätta sitt offer i skräck behöver gärningsmannen inte alltid använda våld, utan skräcken är det

¹⁵⁰ Se avsnitt 3.3.3. Särskilt om samtyckesdiskussionen: prop. 2004/05:45 s. 36ff.

¹⁵¹ Se avsnitt 2.1. Brottssoffret och brottsofferperspektivet: 1 kap. 9 § regeringsformen (1974:152).

¹⁵² I NJA 2004 s. 231.

primära.¹⁵³ Att dagens samtyckesbedömning utgår ifrån våld, hot och tvång är problematiskt. Övergrepp som inte innehåller någon form av våld, hot eller tvång men där offret agerat passivt riskerar agerandet vid en samtyckesbedömning vara till målsägandes nackdel. Det nya lagförslaget skulle istället innebära att utgångspunkten är om personen inte deltar frivilligt.

En bedömning som utgår från en bristande frivillighet kan påverka bilden av det ideala brottsoffret. Genom att bedömningen tar avstamp i om frivilligheten kommit till uttryck blir föreställningar om det ideala brottsoffret, såsom parternas relation och hur offret agerat efteråt, i större utsträckning irrelevanta. Att förändra utgångspunkten från våld och tvång till frivillighet är ett bra exempel på att fokus på brottsoffret inte per automatik behöver innebära något negativt, så länge det hanteras på ett tillfredsställande sätt. Ett skiftat fokus till offrets bristande frivillighet hade dessutom inneburit att förövarens hotfulla eller våldsamma agerande inte blivit en nödvändig beståndsdel i domstolarnas bedömning av situationen. En förändrad utgångspunkt hade varit mer tillfredsställande för brottsoffret vid bedömningen av särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla, eftersom det genom rättsfallsgranskningen framkommit att normen även där är våld, hot och tvång. Att utgå ifrån en bristande frivillighet hade således på lång sikt varit mer tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv, eftersom det ruckar på föreställningar om det ideala brottsoffret och förekomsten av våld och tvång. Även på kort sikt hade det varit mer tillfredsställande eftersom det hade kunnat fånga upp situationer som idag riskerar att falla mellan stolarna. Exempelvis skulle situationer där offret agerat passivt som en medveten strategi för överlevnad kunna hanteras och bedömas på samma sätt som andra övergreppssituationer, eftersom det inte blir relevant att diskutera varför offret agerade passivt.

5.2.3 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

Det nya lagförslaget innebär att valet att delta i den sexuella handlingen måste komma till uttryck.¹⁵⁴ I nuvarande rättsläge finns en presumtion om att icke-samtycke måste uttryckas annars presumeras vilja.¹⁵⁵ Även om det inte krävs att icke-samtycket uttrycks genom motstånd och protester får det dock ofta betydelse vid domstolarnas bedömning. Genom det föreslagna kravet på att ett kommunicerande ska ha kommit till uttryck genom ord eller handling skapas en bättre förutsebarhet och tydlighet avseende hanteringen av brottsoffrets viljeuttryck. Genom den nya lagstiftningen behöver inte offret säga ”nej” eller göra aktivt motstånd, vilket är synnerligen relevant för våldtäktsoffer som agerat passivt. Lagförslaget

---

¹⁵³ Se avsnitt 2.2. Offers reaktion vid ett övergrepp: Lopez, Gérard & Filizzola, Gina, *Våldtäkt*, 1. uppl., Alhambra, Furulund, 2002, s. 30f.

¹⁵⁴ Se avsnitt 3.6.2. Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck: SOU 2016:60 s. 196ff.

¹⁵⁵ Se avsnitt 3.1.1.1. Särskilt om ansvarsfrihetsgrunden samtycke: Andersson, a.a., s. 65ff och Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken m.m.*, 24 kap. 7 § BrB, Zeteo, 2017-01-02.

uttrycker särskilt att tysta samtycken eller ett passivt deltagande inte ska godtas som ett frivilligt uttryck.¹⁵⁶ Det blir därmed inte till nackdel för målsägande att denna varit passiv.

Det finns redan ett fokus i nuvarande rättsläge kring brottsoffrets viljeuttryck och agerande. Genom att brottsoffrets bristande frivillighet måste uttryckas innebär det att det redan befintliga fokus på brottsoffret görs mer förutsebart och hanteras på ett mer tillfredsställande och välstrukturerat sätt. Den nya utformningen kan dessutom påverka bilden av det ideala brottsoffret, eftersom det på förhand omfattar fler möjliga situationer. Istället för att åsyfta en specifik situation, som i sin tur kan påverkas av föreställningar om det ideala brottsoffret, blir den nya utformningen ett motarbetande av föreställningar om brottsoffret och brottsituationen.

Även situationer som återges i rättsfallet B 416-15, där en kvinna samtyckt till ”vanligt” sex som sedan ändrade karaktär till våldsamt sex, skulle det nya lagförslaget omfatta genom att en person närsomhelst kan ändra sin frivillighet om detta kan kommuniceras till motparten.¹⁵⁷ Att kvinnan i fallet kunde säga ”nej” till struptionen under sexet hade därmed kunnat, enligt det nya lagförslaget, uppfattas som en kommunikation av ett icke-samtycke till den förändrade karaktären på den sexuella handlingen. En viktig faktor för fall som rör frozen fright är att det föreslås att om den ena personen plötsligt ändrar sitt beteende från att ha aktivt deltagit till att bli passiv vid en ny sexuell handling bör det krävas att övriga deltagare försäkras om att den passive fortfarande vill delta genom att exempelvis ställa en uttrycklig fråga. Utformningen är tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv eftersom det innebär ett ökat ansvar på gärningsmannen att förvissa sig om att den sexuella handlingen var frivillig.

Omständigheter, såsom att det förekommit våld eller att personen befunnit sig i en särskilt utsatt situation på grund av allvarlig rädsla, kan innebära att frivilligheten att delta inte ska tillmätas betydelse.¹⁵⁸ Situationer där målsägande varit utsatt men gått med på den sexuella handlingen på grund av rädsla och utsatthet¹⁵⁹ hade därmed lättare kunnat fångas upp. Regleringen är inte bara tillfredsställande utifrån att den fångar upp och straffar sådana situationer, utan den befäster även vikten och styrkan i en frivillighet. Att det nya lagförslaget bygger på frivillighet blir tydligt genom att det inte får bygga på att något medel har använts för att få fram frivilligheten.¹⁶⁰ Fall som B 11845-13 där hovrätten konstaterat att den sexuella handlingen innebar en maktdemonstration eller ett utflöde av den tilltalades frustration kan därmed lättare hanteras. Även fall med sömn hade lättare kunnat hanteras genom att kravet på att kunna uttrycka sin frivillighet inte omfattats om

---

¹⁵⁶ Se avsnitt 3.6.2. Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck: SOU 2016:60 s. 196ff.

¹⁵⁷ Se avsnitt 3.6.2. Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck: SOU 2016:60 s. 196ff.

¹⁵⁸ Se avsnitt 3.6.3. Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse: SOU 2016:60 s. 201 ff.

¹⁵⁹ Exempelvis B 3630-15.

¹⁶⁰ Se avsnitt 3.6.3. Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse: SOU 2016:60 s. 201 ff.

personen sovit eller varit medvetlös.¹⁶¹ De båda granskade rättsfallen där målsäganden har vaknat under övergreppet men inte gjort något motstånd skulle därmed kunna bedömas på ett annorlunda sätt efter den nya lagstiftningen.¹⁶²

Som framgått av granskningen är rättsläget otillfredsställande för brottsoffer som har eller har haft en relation med gärningsmannen, eftersom det skiljer sig från föreställningar om brottsoffret, förövaren och övergreppssituationen. Rättsläget är dessutom oförutsebart och otillfredsställande för situationer där det under lång tid har pågått ett systematiskt förtryck och våldsanvändande. Det är därmed tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv att utredningen menar att det våld och hot som används inte behöver ha utövats i direkt anslutning till den sexuella handlingen utan sådant som inträffat tidigare kan påverka synen på frivillighet. Att frivilligheten måste uttryckas på samma sätt oavsett parternas relation är också tillfredsställande.¹⁶³

5.3 Uppsåt och oaktsamhet

Något som inte direkt omfattar brottsoffret, men som är en förutsättning för straffansvar och för att brottsoffret ska få upprättelse genom dom, är kravet på uppsåt hos gärningsmannen. Ett problem med nuvarande rättsläge är svårigheten att visa uppsåt. Det är i synnerhet svårt att visa uppsåt när offret agerat passivt och inte lyckats kommunicerat sin allvarliga rädsla på något sätt. Det nya lagförslaget föreslår ett införande av ett oaktsamhetsansvar för sexualbrott. Genom ett sådant ansvar frångås kravet på att våldtäkt endast är ett uppsåtligt brott och omfattar således även grov oaktsamhet. Oaktsamhetsansvaret täcker sådant som gärningsmannen verkligen borde ha gjort för att komma till insikt om den aktuella situationen.¹⁶⁴

Utökningen av straffansvaret blir mer tillfredsställande ur ett brottsofferperspektiv både ur ett kort och långt perspektiv. På kort sikt innebär det att situationer som tidigare gått ostraffade på grund av att gärningsmannens verklighetsbild av händelsen har fått företrädere numera kan straffas som grov oaktsamhet. På lång sikt innebär det även att betydelsen av utgångspunkten frivillighet förstärks genom normen att gärningsmannen *borde* ha förvissat sig om att samtycke förelåg. På lång sikt kan det dessutom ha en moralbildande effekt. Den moralbildande effekten kan även bidra till att förändra bilden av det ideala brottsoffret som förefaller finnas hos allmänheten och hos verksamma inom rättssystemet.

---

¹⁶¹ Se avsnitt 3.6.3.2. Otillbörligt utnyttjande av att en person befunnit sig i en särskilt utsatt situation: SOU 2016:60 s. 209ff.

¹⁶² Se avsnitt 4.4. Bedömningen av allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation: B 2834-16 och B 6780-16.

¹⁶³ Se avsnitt 3.6.3.1. Våld och hot: SOU 2016:60 s. 203ff.

¹⁶⁴ Se avsnitt 3.6.4. Oaktsamhetsansvar för sexualbrott: SOU 2016:60 s. 265ff.

6 Slutsats

Efter att uppsatsens frågeställningar har besvarats har det identifierats problemområden ur ett brottsofferperspektiv avseende våldtäkt och offer som inte gjort något motstånd på grund av allvarlig rädsla. Utformningen och tillämpningen av nuvarande våldtäktsreglering innebär problem i synnerhet vid bedömningar som rör offrets trovärdighet, hur gärningen rubriceras samt bedömningen kring allvarlig rädsla och särskilt utsatt situation. Något som tydligt framkommer i samband med hanteringen av problemområdena är det större underliggande problemet att lagstiftaren och rättstillämparen har föreställningar om hur ett idealt våldtäktsoffer ska vara, reagera och agera. Dessa föreställningar inverkar på hur lagen utformats och tillämpas och påverkar till stor del hanteringen av problemområdena med gällande rätt och dess tillämpning.

Ur ett brottsofferperspektiv finns det således ett behov av att förändra rättsläget för att dels bättre kunna hantera våldtäktsbestämmelsens problemområden, dels för att i grunden förändra föreställningar om att visst idealbrottsoffer åsyftas. Föreställningarna om idealbrottsoffret är djupt rotade och kan återspeglas i en långvarig tradition av att betrakta kvinnan, våldtäkt och våldtäktsoffret på ett visst sätt. Exempelvis kan föreställningen om att våldtäkt bedöms annorlunda om det sker inom ett förhållande härledas historiskt till den tidigare gällande lagstiftningen om att en våldtäkt inte kunde ske inom ett äktenskap.¹⁶⁵ Att i grunden förändra föreställningar, och i vissa fall bryta bedömningsgrunder som pågått i flera generationer, kan vara en långdragen process. Ett steg i riktningen att förändra och förhindra föreställningarna om våldtäktsoffer kan vara införandet av en ny sexualbrottslagstiftning som baseras på en samtyckesmodell.

Genom att ersätta kravet på tvång med en samtyckesreglerad lagstiftning skulle brottsoffret tillgodoses på ett mer tillfredsställande sätt. En lagstiftning som utgår ifrån bristande frivillighet skulle innebära en mer likvärdig bedömning av våldtäktsfall och offer. På detta sätt tillgodoses våldtäktsoffer som agerat passivt på ett mer tillfredsställande sätt, eftersom det i ett första steg inte behöver bevisas varken tvång eller allvarlig rädsla. Studien från Södersjukhuset, där 70 procent av våldtäktsoffren hamnat i ett frystillstånd, visar att passivitetsfall är vanligt förekommande.¹⁶⁶ Att utgångspunkten för en ny sexualbrottslagstiftning skulle bli bristande frivillighet möjliggör att lagstiftningen på ett bättre sätt kan hantera det faktum att sexuella övergrepp kan vara av skiftande karaktär.

---

¹⁶⁵ Se avsnitt 3.3. Bakgrund till den nuvarande våldtäktsregleringen: Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, Zeteo, 2017-01-02.

¹⁶⁶ Se avsnitt 2.2.2.2. Studier i Sverige om våldtäktsoffrets reaktion: Tiihonen Möller, Anna, Söndergaard, Hans-Peter, Helström, Lotti: *Tonic immobility during rape*, Department of Clinical Science and Education, Karolinska institutet, Sweden.

Hur tillfredsställande en ny lagstiftning än må vara formulerad kan det i vissa fall vara svårt att till fullo få genomslag på grund av uppsåtskravet. Passivitetsfallen, där det inte förekommit våld eller hot, kan medföra svårigheter att bevisa att gärningsmannen haft uppsåt till samtliga rekvisit. Det nya förslaget att införa ett oaktsamhetsansvar vid våldtäktsbestämmelsen hade således varit en tillfredsställande lösning ur ett brottsofferperspektiv.

Slutligen kan det konstateras att våldtäktsbrottet till sin karaktär, och i synnerhet passivitetsfallen, ger upphov till många svåra bedömningar och överväganden. Även med en förändrad lagstiftning skulle svårigheter såsom bevis och åklagarens bevisbörda kvarstå. Dock skulle en ny sexualbrottslagstiftning vara ett steg i rätt riktning mot att rucka på bilden av idealbrottsoffret och förhindra att föreställningarna påverkar den rättsliga bedömningen samt kunna möjliggöra för en bättre hantering och bemötande av våldtäktsoffer i det svenska rättssystemet.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Intervju med våldtäktsoffret, ”Sofia”, den 21 januari 2017

Intervju med våldtäktsoffret, ”Josefin”, den 27 januari 2017

Tryckta källor

Offentligt tryck

Proposition 1962:10 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till brottsbalk; given Stockholms slott den 15 december 1961

Proposition 1983/84:105 om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten)

Proposition 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning

Proposition 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning

SOU 2001:14 Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor

SOU 2010:71 Sexualbrottslagstiftningen – utvärderingen och reformförslag

SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten

Litteratur

Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2004, Lund, 2004

Asp, Petter, *Sex & samtycke*, Iustus, Uppsala, 2010

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013

Diesen, Christian & Diesen, Eva F., *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, 2., uppdaterade och utök. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013

Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln: om brottsoffer, genus och rätten*, 1. uppl., Uppsala Publ. House, Uppsala, 2004

Granström, Görel & Mannelqvist, Ruth (red.), *Brottsoffer: rättsliga perspektiv*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2016

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014

Lopez, Gérard & Filizzola, Gina, *Våldtäkt*, 1. uppl., Alhambra, Furulund, 2002
Melin, Stefan, *Juridikens begrepp*, 5. utök. uppl., Iustus, Uppsala, 2012

Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur, Lund, 2001

Artiklar

Anderson, Michelle J.: *Diminishing the Legal Impact of Negative Social Attitudes toward Acquaintance Rape Victims*, *New Criminal Law Review*, Vol. 13, Issue 4, 2010, s. 644-664

Bovin, Michelle J, Jager-Hyman, Shari, Gold, Sari D, Marx, Brian P, Sloan, Denise M: *Tonic Immobility Mediates the Influence of Peritraumatic Fear and Perceived Inescapability on Posttraumatic Stress Symptom Severity Among Sexual Assault Survivors*. *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 21, No. 4, 2008, s. 402–409

Ferzan, Kimberly Kessler: *Consent, Culpability, and the Law of Rape*, *Ohio State Journal of Criminal Law*, Vol. 13, Issue 2, 2016, s. 397-440

Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C.: *Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates*. *Journal of Interpersonal Violence*, 8(1), 1993, s.109-114

Griffiths, Gary L: *Psychological Factors: The Overlooked Evidence in Rape Investigations*, *FBI Law Enforcement Bulletin*, Vol. 54, Issue 4, 1985, s. 8-15

Rumney, Philip N. S, van der Bijl, Charnelle: *Rape, Attitudes, and Law Enforcement in South Africa*, New Criminal Law Review, Vol. 13, Issue 4, 2010, s. 826-840

Symonds, M. *The rape victim: Psychological patterns of response*. American Journal of Psychoanalysis, Vol. 36, Issue 1, 1976, s. 27-34

Tiihonen Möller, Anna, Söndergaard, Hans-Peter, Helström, Lotti: *Tonic immobility during rape*, Department of Clinical Science and Education, Karolinska intitutet, Sweden

TeBockhorst, SF, O'Halloran, MS, Nylene, BN; *Tonic Immobility Among Survivors of Sexual Assault*, Department of Counseling Psychology, University of Northern Colorado, Educational Pub. Foundation of the American Psychological Association, Psychological Trauma: Theory, Research, Practice And Policy [Psychol Trauma] 2015; Vol. 7 (2), Date of Electronic Publication: 2014 Oct 06, s. 171-178

Tuerkheimer, Deborah: *Affirmative Consent*, Ohio State Journal of Criminal Law, Vol. 13, Issue 2, 2016, s. 441-468

Elektroniska källor

Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 6 kap. Om sexualbrott, Zeteo, 2017-01-02 (besökt 2017-02-10)

Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Leijonhufvud, Madeleine, Munck, Johan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Victor, Dag, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik, Brottsbalken m.m., 24 kap. Om allmänna grunder för ansvarsfrihet, Zeteo, 2017-01-02 (besökt 2017-02-10)

”Brott och statistik: Våldtäkt och sexualbrott”, Brottförebyggande rådet <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html#> (besökt 2017-03-05)

”Morgan Johansson talade om regeringens åtgärder för brottsutsatta på internationella brottsofferdagen 2017”, publicerad 2017-02-23, Regeringskansliet <http://www.regeringen.se/artiklar/2017/02/morgan-johansson-talade-om-regeringens-atgarder-for-brottsutsatta-pa-internationella-brottsofferdagen-2017/> (besökt 2017-03-05)

”Sexuellt våld”, Nationellt Centrum för Kvinnofrid, Kunskapsbanken, Ämnesguider: Sexuellt våld.

<http://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sexuellt-vald/sexuellt-vald/>

(besökt 2017-04-05)

Övrigt

Tidningen Brottsoffer, Brottsofferjourens riksförbund, nr 1/2009

Asp, Petter, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv*, Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt, Utdrag ur NCK-Rapport 2010:02/ISSN 1654-7195

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725

NJA 1981 s. 253

NJA 1988 s. 40

NJA 1991 s. 83

NJA 2004 s. 231

NJA 2009 s 447 I och II

NJA 2010 s. 671

Hovrätterna

Göta Hovrätt B 3540-14

Göta Hovrätt B 2369-14

Hovrätten för Västra Sverige B 4147-14

Hovrätten för Västra Sverige B 2256-14

Hovrätten för Västra Sverige B 3630-15

Hovrätten för Västra Sverige B 1561-16

Hovrätten för Västra Sverige B 2834-16

Hovrätten för Västra Sverige B 3118-16

Hovrätten för Övre Norrland B 416-15

Hovrätten för Övre Norrland B 940-16

Svea Hovrätt B 11845-13

Svea Hovrätt B 9907-14

Svea Hovrätt B 1617-15

Svea Hovrätt B 8549-16

Svea Hovrätt B 6780-16

Europadomstolen

Europadomstolens dom av den 4 december 2003 M.C. mot Bulgarien (nr 39272/98)